

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jana Mílová

**Vzájemné vztahy mezi trestněprávní odpovědností na úseku
životního prostředí a odpovědností za ekologickou újmu**

Diplomová práce

Olomouc 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Vzájemné vztahy mezi trestněprávní odpovědností na úseku životního prostředí a odpovědností za ekologickou újmu* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 19. března 2015

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat za odborné vedení mé diplomové práce JUDr. Ondřeji Víchovi, Ph.D. Dále Mgr. Jitce Večeřové, Ph.D. a Mgr. Marii Poláčkové, Ph.D. za poskytnutí cenných materiálů pro zpracování praktické části mé diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Teoretické vymezení tématu.....	10
2.1	Právo životního prostředí, životní prostředí a jeho ochrana	10
2.2	Právní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí a její kategorizace	11
3	Trestněprávní ochrana životního prostředí.....	14
3.1	Environmentální kriminalita a role trestní odpovědnosti	14
3.2	Mezinárodní a unijní aspekty trestněprávní ochrany životního prostředí.....	16
3.3	Obecná charakteristika trestných činů proti životnímu prostředí.....	17
3.3.1	Objekt a objektivní stránka trestných činů proti životnímu prostředí	19
3.3.2	Subjekt a subjektivní stránka trestných činů proti životnímu prostředí.....	19
3.4	Charakteristika vybraných trestných činů proti životnímu prostředí	21
3.4.1	Trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí.....	21
3.4.2	Trestný čin poškození vodního zdroje	24
3.4.3	Trestný čin poškození lesa.....	25
3.4.4	Trestný čin neoprávněného vypouštění znečišťujících látek.....	26
3.4.5	Trestný čin neoprávněného nakládání s odpady	26
3.4.6	Trestný čin neoprávněné výroby a jiné nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu	27
3.4.7	Trestné čin neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami	27
3.4.8	Trestný čin poškození chráněných částí přírody	28
3.5	Trestněprávní ochrana životního prostředí v praxi.....	29
4	Odpovědnost za ekologickou újmu.....	33
4.1	Pojem ekologická újma a srovnání teoretického konceptu odpovědnosti za ekologickou újmu a soukromoprávní náhrady škody	33
4.2	Mezinárodní a unijní aspekty odpovědnosti za ekologickou újmu	35
4.3	Odpovědnost za ekologickou újmu dle zákona o životním prostředí.....	37
4.4	Odpovědnost za ekologickou újmu dle zákona o ekologické újmě.....	38
4.4.1	Ekologická újma.....	39
4.4.2	Odpovědnost za ekologickou újmu	40
4.4.3	Preventivní a nápravná opatření	42
4.5	Prevence a náprava ekologické újmy dle zvláštních právních předpisů	45
4.6	Odpovědnost za ekologickou újmu v praxi	46
5	Vzájemné vztahy trestněprávní odpovědnosti a odpovědnosti za ekologickou újmu	49
6	Analýza praktického případu	52
7	Závěr	57
8	Seznam použitých zdrojů.....	60
8.1	Odborné knižní publikace.....	60
8.2	Články z odborných periodik a příspěvky z konferenčních sborníků	61
8.3	Soudní judikatura.....	63
8.4	Právní předpisy a související dokumenty	63
8.5	Internetové zdroje.....	65

Seznam použitých zkratek

- Aarhuská úmluva** – Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní úpravě v záležitostech životního prostředí (publikována ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 124/2004 Sb. m. s.)
- Atomový zákon** – zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Energetický zákon** – zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Horní zákon** – zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Chemický zákon** – zákon č. 350/2011 Sb., o chemických látkách a chemických směsích a o změně některých zákonů (chemický zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Lázeňský zákon** – zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Lesní zákon** – zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Listina základních práv a svobod** – usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Luganská úmluva** – Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené aktivitami nebezpečnými pro životní prostředí, Lugano, 21. června 1993, European Treaty Series, No. 150
- Občanský zákoník** – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Přestupkový zákon** – zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
- SEU** – Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii. Úř. věst. C 083, 30. března 2010, s. 1 – 388
- SFEU** – Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie. Úř. věst. C 083, 30. března 2010, s. 1 – 388
- Směrnice 2004/35/ES** – směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35 ze dne 21. dubna 2004, o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí. Úř. věst. L 143, 30. dubna 2004, s. 357 – 375
- Směrnice 2008/99/ES** - směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008. Úř. věst. L 328, 6. prosince 2008, s. 28 – 37

- Stavební zákon** – zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Štrasburská úmluva** – Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí. Štrasburk, 4. listopadu 1998, European Treaty Series, No. 172
- Trestní řád** – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Trestní zákoník** – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Ústava** - ústavní zákon č. 1/1993., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Vodní zákon** – zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o drahách** – zákon č. 266/1994 Sb., o drahách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o elektronických komunikacích** – zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o ekologické újmě** – zákon č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmě a o její nápravě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o geneticky modifikovaných organismech** – zákon č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o geologických pracích** – zákon č. 62/1988 Sb., o geologických pracích, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o hornické činnosti** – zákon č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon o integrované prevenci** – zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezení znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o látkách poškozující ozonovou vrstvu** – zákon č. 73/2012 Sb., látkách, které poškozují ozonovou vrstvu, a o fluorovaných skleníkových plynech, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o nakládání s těžebním odpadem** – zákon č. 157/2009 Sb., o nakládání s těžebním odpadem a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o námořní plavbě** – zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o obalech – zákon č. 477/2001 Sb., o obalech a o změně některých zákonů (zákon o obalech), ve znění pozdějších předpisů

Zákon o odpadech – zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon o ochraně přírody – zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o ochraně ovzduší – zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o ochraně zemědělského původního fondu – zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o podmínkách uvádění biocidních přípravků – zákon č. 120/2002 Sb., o podmínkách uvádění biocidních přípravků a účinných látek na trh a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí – zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí), ve znění pozdějších předpisů

Zákon o prevenci závažných havárií – zákon č. 59/2006 Sb., o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami a chemickými přípravky a o změně zákona č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o rostlinolékařské péči - zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o životním prostředí - zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

1 Úvod

Diplomová práce se zabývá odpovědností v právu životního prostředí, která představuje důležitý nástroj prosazování ochrany životního prostředí. Problematiku právní ochrany životního prostředí jsem si vybrala z důvodu její aktuálnosti a důležitosti, neboť pojem životního prostředí a jeho ochrany je dnes zmiňován více než kdy jindy. Vývoj moderní společnosti, nové technické a ekonomické možnosti s sebou často přináší rozsáhlé a těžko napravitelné negativní dopady na životní prostředí. Udržení příznivého stavu životního prostředí by však mělo být celospolečenskou prioritou, protože na něm závisí uspokojování lidských potřeb, kvalita, ale i samotné udržení přirozeného života na Zemi.

Právní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí zahrnuje několik různých typů odpovědností¹, přičemž předmětem diplomové práce je trestní odpovědnost a odpovědnost za ekologickou újmu. V práci se zaměřím na podrobnou analýzu obou odpovědností včetně jejich vzájemných vztahů. V rámci analýzy podrobně rozeberu a zhodnotím právní úpravu odpovědností v českém právním řádu včetně mezinárodních a unijních aspektů, a také zhodnotím jejich fungování v praxi. Cílem dílčích analýz obou odpovědností je potvrzení nebo vyvrácení hypotézy, zda se jedná o efektivně fungující nástroje ochrany životního prostředí, které plní svoji funkci. Dalším případným cílem s ohledem na výsledky analýzy bude provedení úvahy nad vhodnými budoucími změnami. V další fázi se již zaměřím na celkový pohled na problematiku včetně vzájemných souvislostí. Zhodnotím vzájemné vztahy obou odpovědností s ohledem na jejich metody působení a funkce, které při ochraně životního prostředí zastávají. Cílem této analýzy je posoudit možnosti a účelnost vzájemného působení obou odpovědností v případech poškození životního prostředí. V závěrečné, praktické části práce budu na reálném případě znečištění životního prostředí demonstrovat praktickou aplikaci obou odpovědností a jejich vzájemných vztahů.

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola představuje nezbytné představení problematiky, stručně vymezím základní pojmy a provedu kategorizaci jednotlivých typů odpovědností v právu životního prostředí. Druhá a třetí kapitola je již zaměřena na podrobnou analýzu trestní odpovědnosti a odpovědnosti za ekologickou újmu. Čtvrtá kapitola je věnována analýze vzájemných vztahů obou odpovědností. Pátá kapitola, představuje praktickou část práce, kde se zaměřením na řešení reálného případu znečištění životního prostředí.

Téma právní odpovědnosti v právu životního prostředí je velice široké a tudíž neexistuje komplexní všezahrnující dílo, které by celou problematiku zpracovávalo. V poslední době se však

¹ Viz kapitola 2.2.

výše uvedená problematika stala předmětem řady odborných publikací, které se dílčím způsobem zaměřují na jednotlivé druhy odpovědností na úseku životního prostředí, tedy i na odpovědnost za ekologickou újmu a trestní odpovědnost. Řada významných publikací vznikla z pera Milana Damohorského, Vojtěcha Stejskala, Ondřeje Víchy, Ilony Jančářové, Lenky Bahýřové, Petry Humlíčkové a dalších. Při zpracování diplomové práce vycházím z odborných literárních pramenů českých i zahraničních (monografie, komentáře, odborné články, příspěvky z konferencí). Dále především z platných právních předpisů a také internetových zdrojů. V rámci práce využívám standardní metody postupu výkladu práva, syntézy získaných informací a komparace jednotlivých úprav.

2 Teoretické vymezení tématu

Tato úvodní kapitola je zaměřena na základní pojmové vymezení tématu a jeho zařazení v systematice práva životního prostředí. Postupně vymezím pojem právo životního prostředí, životní prostředí a jeho ochrany, následně pojem právní odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí včetně její kategorizace. V rámci kategorizace poté zařadím trestní odpovědnost a odpovědnost za ekologickou újmu, které jsou předmětem diplomové práce.

2.1 Právo životního prostředí, životní prostředí a jeho ochrana

Obecně lze právo životního prostředí definovat jako soubor právních norem, které regulují chování lidí vůči životnímu prostředí. Cílem práva životního prostředí je zajistit ochranu životního prostředí a jeho složek prostřednictvím právní regulace společenských vztahů.²

Dle legální definice v § 2 zákona o životním prostředí je životním prostředím „*vše co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzdušší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie*“. V odborné literatuře se setkáváme s dvojitým pojetím pojmu. V užším pojetí zahrnuje životní prostředí hmotný svět tvořící přírodu, tedy jednotlivé hmotné přírodní složky, které vymezuje ve svém demonstrativním výčtu i legální definice.³ Chápání životního prostředí na přírodní bázi považují za logické, neboť přírodní zdroje, které jsou v menší či větší míře dotčeny lidskou činností, zůstávají základním předpokladem života i v uměle člověkem vytvořeném prostředí. V širším pojetí životní prostředí kromě přírodních složek zahrnuje i člověkem uměle vytvořené prostředí, jako stavby, kulturní památky, prvky infrastruktury a další.⁴ S širokou definicí životního se setkáváme například v Luganské úmluvě, která zahrnuje i majetek kulturního dědictví a charakteristické rysy krajiny.

Pojem ochrany životního prostředí je pak definován v § 9 zákona o životním prostředí jako „*činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškození životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškození omezuje a odstraňuje*“. Ochrana životního prostředí obsahuje dvě složky - defenzivní a ofenzivní. Ofenzivní ochrana představuje aktivní působení na již zhoršený stav životního prostředí, které směřuje primárně k nápravě vzniklých ztrát. Ztráty na životním prostředí však mohou být vážné a jen velmi těžko napravitelné. Defenzivní ochrana je proto založena na principu prevence a spočívá v předcházení a omezování škodlivých zásahů do životního

² DAMOHORSKÝ, M. a kol., *Právo životního prostředí*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 28 – 30; PEKÁREK, M. a kol., *Právo životního prostředí I. díl*, 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 24 – 26.

³ Užší pojetí je především prezentováno v pracích M. Damohorského (DAMOHORSKÝ: *Právo životního prostředí...*, s. 28 – 30).

⁴ Širší pojetí pojmu životního prostředí je zachyceno například v pracích M. Pekárka I. Jančářové (JANČÁŘOVÁ, I. *Ekologická politika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 11 – 16).

prostředí.⁵ K zajištění ochrany životního prostředí pak slouží různé nástroje, které představují prostředky a metody, které mají pozitivně ovlivňovat chování subjektů vůči životnímu prostředí. Nástroje obecně dělíme do dvou skupin na přímé a nepřímé. Na stav životního prostředí nepřímo působí zejména nástroje ekonomické. Mezi nástroje přímého působení pak řadíme nástroje administrativně-právní, sankční, koncepční, institucionální či informační. Mezi administrativně-právní nástroje ochrany životního prostředí patří i institut právní odpovědnosti, deliktní odpovědnost je pak také řazena mezi nástroje sankční.⁶

2.2 Právní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí a její kategorizace

Obecně lze pojem právní odpovědnosti charakterizovat jako zvláštní druh právního vztahu, jehož obsahem je sekundární povinnost subjektu nést právem stanovené nepříznivé následky za porušení primární právní povinnosti.⁷ Obdobně lze vymezit i právní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, zkráceně označovanou jako „ekologicko-právní“ odpovědnost. Odpovědný subjekt odpovědnostního vztahu je povinen nést nepříznivé následky za své nežádoucí jednání vůči životnímu prostředí a jeho složkám.⁸ Právní odpovědnost, stejně jako v jiných právních odvětvích, hraje klíčovou roli při prosazování a vynucování práva životního prostředí. Otázka jejího konkrétního právního nastavení a účinné realizace je pak v rukou zákonodárce a dalších orgánů státu.

Právní základ ochrany životního prostředí, tedy i ekologicko-právní odpovědnosti představuje v českém právním řádu článek 7 Ústavy a článek 35 Listiny. Článek 7 Ústavy stanoví, že stát je povinen dbát o ochranu přírodního bohatství a šetrné využívání přírodních zdrojů. Stát je tedy odpovědný za stav životního prostředí, prosazování jeho ochrany pak mimo jiné zajišťuje i zakotvením ekologicko-právní odpovědnosti v právním řádu. Článek 35 odst. 1 Listiny zakotvuje právo každého na příznivé životní prostředí a odst. 3 stanovuje meze výkonu subjektivních práv, kdy nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.⁹ V českém právním řádu ekologicko-právní odpovědnost zahrnuje

⁵ CHMELÍK, Jan a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*. Praha: Linde, 2005, s. 15.

⁶ DIENSTBIER, Filip. Nástroje ochrany životního prostředí a jejich právní úprava. In DIENSTBIER, Filip (ed). *Nástroje ochrany životního prostředí – role práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 9 – 12.

⁷ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň, 2007, s. 166 – 167.

⁸ DAMOHORSKÝ, Milan. Ekologicko-právní odpovědnost. In Kolektiv autorů. *Ekologická újma a právní odpovědnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 5 – 8.

⁹ STEJSKAL, Vojtěch. Nástroje trestněprávní ochrany životního prostředí. In DIENSTBIER, Filip (ed). *Nástroje ochrany životního prostředí – role práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 169.

poměrně složitý systém více typů odpovědností, které jsou upraveny právními normami různých právních odvětví. Systém ekologicko-právní odpovědnosti zahrnuje deliktní odpovědnost a odpovědnost za ztráty na životním prostředí.¹⁰

Deliktní odpovědnost primárně představuje sankční nástroj ochrany životního prostředí. Deliktní odpovědnost subjektu vzniká v důsledku protiprávního jednání, kterým porušil právní normy na ochranu životního prostředí a jeho složek. Odpovědnému subjektu je za jeho protiprávní jednání ukládána sankce. Do kategorie deliktní odpovědnosti spadá trestní odpovědnost a odpovědnost za správní delikty.¹¹ Účelem trestní odpovědnosti je postihovat nejzávažnější případy protiprávního jednání, naopak méně závažné protiprávní jednání pak postihuje odpovědnost za správní delikty. Jaký typ deliktní odpovědnosti konkrétní protiprávní jednání zakládá, je závislé především na posouzení jeho závažnosti. Vzájemný vztah správního a soudního trestání je vymezen zásadou subsidiarity trestní represe a zásadou *ne bis in idem*.¹²

Trestní odpovědnosti se podrobně věnuje následující kapitola. K odpovědnosti za správní delikty pouze stručně shrnu, že v oblasti ochrany životního prostředí se setkáváme nejčastěji se správními delikty fyzických osob, především s přestupky, a delikty právnických a fyzických osob při podnikatelské činnosti (tzv. smíšené správní delikty). Obecná právní úprava přestupků je obsažena v přestupkovém zákoně, přičemž speciální právní úpravu obsahuje většina zvláštních právních předpisů na úseku ochrany životního prostředí. Odpovědnost za smíšené správní delikty nesou podnikatelské subjekty provozující především rizikové činnosti pro životní prostředí. Odpovědnost za tyto správní delikty je upravena v mnoha zvláštních právních předpisech a je konstruována jako objektivní, často bez možnosti liberace.¹³

Kategorie právní odpovědnosti za ztráty na životním prostředí zahrnuje soukromoprávní náhradu škody a odpovědnost za ekologickou újmu, která je založena na teorii práva veřejného.¹⁴ Odpovědnosti za ekologickou újmu je věnována třetí kapitola, v jejímž rámci také stručně charakterizují náhradu škody a její omezenou roli při ochraně životního prostředí.

Je nutno podotknout, že ochrana životního prostředí včetně ekologicko-právní odpovědnosti je upravena i na mezinárodní a unijní úrovni. Ochrana životního prostředí na mezinárodní úrovni se začala intenzivněji prosazovat v 2. pol. 20. století a stala se předmětem regulace řady mezinárodních smluv a nových pramenů mezinárodního práva (tzv. „soft law“).

¹⁰ DAMOHORSKÝ: *Právo životního prostředí...*, s. 73.

¹¹ Tamtéž.

¹² Více ke vztahu soudního a správního trestání v oblasti ochrany životního prostředí viz JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 173 – 179.

¹³ SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 210 – 211.

¹⁴ DAMOHORSKÝ: *Právo životního prostředí...*, s. 81.

Tyto dokumenty vznikají především na poli mezinárodních organizací zejména pak OSN (Program OSN pro životní prostředí UNEP, Evropská hospodářská komise OSN) a Rady Evropy.¹⁵ Oblast životního prostředí je i předmětem zájmu Evropské unie. Právní základ evropského práva životního prostředí nalezneme v primárním právu, článek 3 odst. 3 SEU obecně stanoví, že cílem Evropské unie je usilovat o udržitelný rozvoj Evropy, mimo jiné založený na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí. Dále je pak politika Unie v oblasti životního prostředí včetně dalších specifických cílů, zásad a pravomocí vymezena v hlavě XX. (čl. 191 – 193) SFEU. Oblast životního prostředí spadá dle článku 4 SFEU do kategorie sdílených pravomocí.¹⁶ Mezinárodní, unijní i vnitrostátní právní úprava se tedy vzájemně prolínají, především vnitrostátní právní úprava je jimi silně ovlivněna.

¹⁵ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí. I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkolová- IFEC, 2004, s. 58 – 84.

¹⁶ KRÄMER, Ludwig. *EU Environmental Law*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, 2011, s. 1 – 30.

3 Trestněprávní ochrana životního prostředí

Cílem této kapitoly je analýza právní úpravy trestní odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí a její aplikace v praxi. Nejdříve se zaměřím na charakteristiku environmentální kriminality, důvody a způsoby jejího páčání. Následuje obecná charakteristika trestných činů proti životnímu prostředí v rámci níž uvedu jejich přehledné rozdělení a zaměřím se na společná specifika typových znaků skutkových podstat. Podrobněji se pak budu zabývat vybranými skutkovými podstatami trestných činů s možnou vazbou na ekologickou újmu. Závěrem se zaměřím na fungování trestněprávní ochrany životního prostředí v praxi.

3.1 Environmentální kriminalita a role trestní odpovědnosti

Ochrana životního prostředí se začala intenzivně dostávat do popředí společenského zájmu od 70. let 20. století, což se začalo projevovat v oblasti mezinárodního práva, později i v oblasti unijního a vnitrostátního práva. Jedním z důvodů zvyšujícího se zájmu na ochraně životního prostředí byl a stále je nárůst závažného protiprávního jednání vůči životnímu prostředí neboli environmentální kriminality¹⁷, která často vede k závažným ztrátám na životním prostředí i mezinárodního rozsahu.¹⁸ Růst environmentální kriminality a závažných ztrát na životním prostředí je spojován s vývojem moderní průmyslové společnosti, jejímž znakem je globalizace. Globalizace probíhající v ekonomice je spojena s růstem hospodářské činnosti výrobních společností, která může být spojena s protiprávní činností a být tak příčinou vážných havárií ohrožujících životní prostředí a zdraví lidí.^{19, 20} Častějšími pachateli závažné environmentální kriminality zpravidla tedy budou právnické osoby, které v rámci své ekonomické aktivity provozují rizikové činnosti.

Významným důvodem páčání ekologické kriminality je finanční prospěch. Nelegální činnost může sama o sobě generovat velký zisk, jedná se zejména o mezinárodní obchod s ohroženými druhy rostlin a živočichů, nelegální nakládání s odpady a jejich přeshraniční přepravu či nelegální těžbu dřeva; tato kriminalita má často povahu organizovaného zločinu

¹⁷ Více k pojmu environmentální kriminality viz např. CLIFFORD, Mary, EDWARDS, Terry. D. Defining „Environmental Crime“. In CLIFFORD, Mary (ed.). *Environmental Crime. Enforcement, Policy and Social Responsibility*. Gaithersburg, Maryland: Aspen Publishers, 1998, str. 5 – 30.

¹⁸ BAHÝLOVÁ, Lenka. MEAs a trestněprávní ochrana životního prostředí v ČR (vybrané aspekty). *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 11, s. 5.

¹⁹ MEZŘICKÝ, Václav. Vznik procesu globalizace a jeho hlavní aktéři: In MEZŘICKÝ, Václav (ed). *Globalizace*. Praha: Portál, 2003, s. 9 – 11.

²⁰ Z nejzávažnějších havárií můžeme jmenovat chemickou havárii způsobenou vypuštěním rtuti v japonské Minamatě (1932 – 1968), havárii chemické továrny v italském Sevesu (1976), havárii chemické továrny v indickém Bhopálu (1984), havárii jaderné elektrárny v Černobylu (1986), havárii ropných tankerů Exxon Valdez (1989) a Prestige (2002), havárii jaderné elektrárny Fukušima I (2011) a další.

s mezinárodním rozsahem. Environmentální kriminalita je také páchána v souvislosti s hospodářskými činnostmi, které mohou mít významný negativní dopad na životní prostředí, mezi ně patří především zemědělská činnost, z průmyslových činností energetika, těžební, těžký, chemický, energetický, či papírenský průmysl, z oblasti služeb pak přeprava osob, zboží a materiálu. Finanční výhoda z trestné činnosti v těchto případech může spočívat ve snaze ušetřit náklady na provoz podnikatelské činnosti, které zahrnují financování legálního odstraňování odpadů nebo financování preventivních a ochranných zařízení. K vážnému zanedbání preventivních opatření dochází často neúmyslně díky neznalosti právních předpisů a podceňování významu ochrany životního prostředí. V důsledku takové environmentální kriminality zpravidla dochází ke ztrátám na složkách životního prostředí (zj. vodě, půdě, ovzduší, přírodě). Na úseku ochrany ovzduší dochází k nedodržování technických podmínek provozu stacionárních zdrojů znečišťování, překračování emisních limitů, zkreslování okolností pro měření emisí znečišťujících látek či vypínání zařízení regulujících emise, čímž dochází ke zvýšené koncentraci znečišťujících látek v ovzduší. V důsledku znečištění ovzduší může docházet k sekundární kontaminaci dalších složek životního prostředí. Na úseku ochrany vod dochází k úniku nebezpečných látek do podzemních a povrchových vod při průmyslové činnosti (především chemické) a zemědělské činnosti (dusíkatá hnojiva, fosfáty, pesticidy), nezákonnému skladování nevyužitých kalů, které prosakují do okolní zeminy a znečišťují spodní vody. Dále dochází ke kontaminaci vodních toků v důsledku nelegálního vypouštění nevyčištěných odpadních vod či úmyslného zastavování čističek odpadních vod.²¹

S nárůstem environmentální kriminality vyvstal požadavek i právního nástroje, který by účinně postihoval případy nejzávažnějšího protiprávního jednání vůči životnímu prostředí. Tuto funkci v rámci ekologicko-právní odpovědnosti má plnit trestní odpovědnost. Trestní odpovědnost nastupuje dle zásady subsidiarity trestní represe (§ 12 trestního zákoníku) jako nepřísňější prostředek poslední instance v nejzávažnějších případech ekologické delikvence, kde nepostačují ostatní právní prostředky. Trestní odpovědnost při ochraně životního prostředí plní

²¹ CHMELÍK, Jan a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*. Praha: Linde, 2005, 215 s.;

Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky. *Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra (2007)*, s. 16 – 35, [online]. databáze-strategie.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://databazestrategie.cz/cz/mv/strategie/aktualizovana-koncepce-boje-s-kriminalitou-pachanou-na-zivotnim-prostredi-v-pusobnosti-resortu-vnitra?typ=o>>;

Ministerstvo vnitra. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2011 – 2014*, s. 7 – 11, [online]. mvcr.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/soubor/koncepce-boje-proti-organizovanemu-zlocinu-na-obdobi-let-2011-2014-pdf.aspx>>;

Ministerstvo vnitra, *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013*, s. 42 – 43, [online]. mvcr.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-2013-pdf.aspx>>.

nezastupitelnou exklusivní represivní a preventivní, a to jak individuální vůči pachateli trestného činu i generální vůči potencionálním pachatelům. Trestní právo zřejmě nepředstavuje rozhodující pramen a nástroj ochrany životního prostředí, nicméně jeho existence a jeho fungování je nezbytnou podmínkou účinné ochrany životního prostředí.²²

3.2 Mezinárodní a unijní aspekty trestněprávní ochrany životního prostředí

Oblast trestněprávní ochrany životního prostředí je předmětem zájmu mezinárodní spolupráce i unijní harmonizace, neboť environmentální kriminalita a její následky mnohdy přesahují hranice států. První významná mezinárodní smlouva, obecně unifikující trestněprávní ochranu životního prostředí, byla přijata v roce 1998 na poli Rady Evropy. Jedná se o Úmluvu o trestněprávní ochraně životního prostředí (tzv. Štrasburská úmluva), která dosud nenabyla účinnosti pro nedostatečný počet ratifikujících států. Úmluva stanovuje povinnost zavedení kriminalizace vymezeného jednání²³, přičemž neupravuje trestní odpovědnost jako deliktů, tj. odpovědnost za protiprávní jednání, ale jedná se o tzv. autonomní trestné činy, kdy porušení právních předpisů či rozhodnutí orgánů veřejné moci není podmínkou trestní odpovědnosti. Obsahem smlouvy je i požadavek zavedení adekvátní odpovědnosti právnických osob. Přes to, že úmluva nenabyla účinnosti, představovala významný krok v mezinárodní politice v této oblasti, neboť formulovala evropské postoje k environmentální kriminalitě a stala se inspiračním zdrojem pro unijní harmonizaci.²⁴ Předmětem ostatních mezinárodních smluv je pak unifikace v dílčích oblastech. Česká republika přijetím určitých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí plnila své mezinárodní závazky. Z úmluv, které takto nepřímou ovlivnily podobu právní úpravy, můžeme jmenovat Úmluvu o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (publ. pod č. 572/1992 Sb.), Basilejskou úmluvu o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování (publ. pod č. 100/1994 Sb.), Montrealský protokol o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu k Vídeňské úmluvě na ochranu ozónové vrstvy (publ. pod č. 109/2003 Sb. m. s.) či Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti (publ. pod č. 89/2005 Sb.)²⁵

Přijetí společné úpravy ekologicko-právní odpovědnosti a boj proti ekologické kriminalitě byl stanoven jako jeden z cílů 6. Akčního programu životního prostředí pro léta 2002 - 2010, který byl přijat na summitu Rady EU v Göteborgu v roce 2001. Tento cíl byl pak naplněn

²² DAMOHORSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*. Praha: Karolinum, 1999, s. 132 – 137.

²³ Viz článek 2 Úmluvy.

²⁴ TICHÁ, Tereza. Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. *České právo životního prostředí*, 2005, č. 16, s. 10.

²⁵ BAHÝŤOVÁ: *MEAs a trestněprávní ochrana...*, s. 5.

příjetím směrnice 2008/99/ES, o trestněprávní ochraně životního prostředí.²⁶ Nutnost přijetí společné trestněprávní ochrany životního prostředí, vyplývá z nárůstu trestných činů proti životnímu prostředí, jejichž účinky často přesahují hranice států. Společná pravidla týkající se trestných činů, pak umožňují využít účinných metod vyšetřování a pomoci i mezi členskými státy.^{27, 28}

Směrnice požaduje zavedení určitých skutkových podstat trestných činů v právních řádech členských států, přičemž odpovědnost za ně předpokládá u fyzických, tak u právnických osob. Za trestný čin má být v členských státech považována směrnicí uvedená jednání, pokud jsou protiprávní a byla spáchána úmyslně nebo při nejmenším z hrubé nedbalosti. Následek trestných činů spočívá v ohrožení či poškození složek životního prostředí (ovzduší, vody, půdy), také v podstatném zhoršení jejich kvality či podstatné škodě na živočiších a rostlinách. Kromě těchto následků spočívajících ve změně stavu životního prostředí, směrnice vymezuje jako následek také způsobení smrti nebo těžké újmy na zdraví osob. Členským státům vznikla povinnost implementace směrnice do svých právních řádů do 26. prosince 2010. Implementace do českého právního řádu byla s ročním překročením lhůty plně dokončena novelou trestního zákoníku č. 330/2011 Sb.²⁹

3.3 Obecná charakteristika trestných činů proti životnímu prostředí

Trestné činy proti životnímu prostředí jsou v rámci systematiky trestního zákoníku zařazeny v hlavě VIII (§ 293 - 308). Soustředění trestných činů do samostatné hlavy zdůrazňuje význam druhového objektu těchto trestných činů, tj. zájem na ochraně životního prostředí, a význam trestní odpovědnosti jako nástroje ochrany životního prostředí.³⁰

Trestné činy obsažené v § 293 - 301 trestního zákoníku směřují k ochraně životního prostředí a jeho jednotlivých složek před ohrožujícím nebo poškozujícím jednáním, lze o nich hovořit jako

²⁶ Přes to, že oblast trestního práva zásadně nespádá do pravomoci Unie, Soudní dvůr uznal existenci tzv. implicitní pravomoci, přijmout vhodná trestněprávní opatření, pokud jsou nutná k zajištění účinnosti ochrany životního prostředí. Vydání společné právní úpravy trestní odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí spadá do kompetence Unie, jejíž právní základ vyplývá z článku 192 SFEU. Rozsudek ze dne 13. září 2005, *Komise v Rada*, C-176/03, Sb. rozh. s. I-7879; rozsudek ze dne 23. října 2007, *Komise v Rada*, C-440/05, Sb. rozh. s. I-09097.

²⁷ Viz preambule směrnice 2008/99/ES.

²⁸ Blíže k vývoji unijní úpravy viz STEJSKAL, Vojtěch. Trestněprávní ochrana životního prostředí v evropském komunitárním právu pře cílem? *České právo životního prostředí*, 2008, č. 23, s. 50 – 55.

²⁹ STEJSKAL, Vojtěch. Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. In: *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí*. Praha: Karolinum, 2012, s. 45 – 46.

³⁰ Pro srovnání uvedme, že trestní zákon č. 140/1961 Sb. neobsahoval samostatnou hlavu obsahující skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí a do roku 1989 neobsahoval žádné skutkové podstaty, které by přímo postihovaly jednání poškozující či ohrožující životní prostředí. Samostatné skutkové podstaty cílené přímo na ochranu životního prostředí byly postupně zařazovány do trestního zákoníku od roku 1989, nebyly však soustředěny v samostatné hlavě, ale byly zařazeny do různých hlav trestního zákoníku, nejvíce pak v hlavě čtvrté v rámci trestných činů obecně nebezpečných.

o trestních činech proti životnímu prostředí *stricto sensu*.³¹ Jednotlivé skutkové podstaty lze teoreticky rozdělit do několika skupin. Trestné činy úmyslného a nedbalostního poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293 a 294) představují obecné skutkové podstaty generální ochrany životního prostředí. Následují zvláštní skutkové podstaty trestných činů, které jsou již zaměřeny na ochranu některých jednotlivých složek životního prostředí ve specifických případech. Jedná se o trestné činy poškození vodního zdroje (§ 294a), poškození lesa (§ 295), neoprávněné vypuštění znečišťujících látek (§ 297), neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299, § 300), poškození chráněných částí přírody (§ 301). Následuje skupina trestných činů, která chrání složky životního prostředí před neoprávněným nakládáním s určitými zdroji jejich ohrožení – trestný čin neoprávněného nakládání s odpady (§ 298) a neoprávněné výroby a jiného nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu (§ 298a).

Další trestné činy hlavy VIII zařazené v § 302 - § 307 trestního zákoníku mají širší objekt ochrany a to zájem na ochraně zvířat jako individuálních živých tvorů, před nežádoucím jednáním a zacházení s nimi, dále zájem na ochraně majetku a výkonu hospodářských a zájmových činností.³² Nicméně jejich zařazení do kategorie trestných činů proti životnímu prostředí nelze vytýkat, neboť vhodnější zařazení těchto trestných činů než do hlavy VIII zřejmě neexistuje a chrání životní prostředí nepřímo.³³ Konkrétně hovoříme o trestných činech týrání zvířat (§ 302), zanedbání péče o zvíře z nedbalosti (§ 303), pytláctví (304), neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivými a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat (§ 305), šíření nakažlivé nemoci zvířat (§ 306) a šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin (§ 307).

Trestní zákoník obsahuje i mimo hlavu VIII další skutkové podstaty, které lze využít k ochraně životního prostředí, například trestné činy zneužití pravomoci úřední osoby (§ 329), obecné ohrožení (§ 272, § 273), poškození cizí věci (§ 228), zneužití vlastnictví (§ 229), nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281) či nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu (§ 282).³⁴

³¹ POKORNÁ, Lucie, ZICHA, Jiří. Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. *Trestněprávní revue*, 2012, roč. 11, č. 4. s. 79 – 85.

³² PÚRY, František. In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2936. (Hlava VIII Trestné činy proti životnímu prostředí).

³³ HANÁK, Jakub. Ochrana životního prostředí v trestním zákoníku – několik poznámek. *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 11, s. 13.

³⁴ DAMOHORSKÝ: *Právo životního prostředí...*, s. 75.

3.3.1 Objekt a objektivní stránka trestných činů proti životnímu prostředí

Objektem trestných činů proti životnímu prostředí je společenský zájem na ochraně životního prostředí a jeho složek jako životního prostoru člověka, živočichů i jiných organismů, přičemž zájem na příznivém stavu životního prostředí, jako základní podmínky života na Zemi, svou důležitostí přesahuje zájem společnosti ve smyslu České republiky a stává se zájmem unijním i celosvětovým.³⁵

Pro trestné činy proti životnímu prostředí jsou charakteristické tzv. blanketní skutkové podstaty, které odkazují na zvláštní právní předpisy práva životního prostředí. Jedná se především o právní úpravu ochrany jednotlivých složek životního prostředí (vodní zákon, zákon o ochraně ovzduší, zákon o ochraně zemědělského půdního fondu, zákon o ochraně přírody, lesní zákon a další) a právní regulaci činností a zdrojů, které ohrožují životní prostředí (zákon o odpadech, zákon o integrované prevenci, zákon o prevenci závažných havárií a další). Může se jednat i o přímo účinné unijní právo (například nařízení regulující obchod s ohroženými druhy CITES, obchod s nebezpečnými odpady) či mezinárodní úmluvy (například pro oblast mořského práva či ochrany ozónové vrstvy Země). Otázka, jaký konkrétní právní předpis byl pachatelem porušen, pak bude posuzována v každém konkrétním případě.³⁶

Jednání pachatele, které je rozporu s výše uvedenými právními předpisy, pak může mít formu konání i opomenutí.³⁷ Z hlediska následku se jedná o trestné činy ohrožovací i poruchové. Trestní zákoník zpravidla vyžaduje k dokonání trestného činu vznik poruchy na objektu trestného činu, kdy v důsledku jednání pachatele, popsaného ve skutkové podstatě, nastává poškození životního prostředí či jeho složky. V některých skutkových podstatách trestní zákoník poškození a ohrožení stanoví alternativně (§ 293, § 294, § 298), k dokonání trestného činu pak postačuje pouhé ohrožení, tj. reálné nebezpečí vzniku poruchy.

3.3.2 Subjekt a subjektivní stránka trestných činů proti životnímu prostředí

Pachatelem trestných činů proti životnímu prostředí může zpravidla být jakákoliv fyzická osoba, která svým jednáním naplní znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu a zároveň splňuje i obecné podmínky trestní odpovědnosti, kterými jsou dovršení patnáctého roku věku, přičetnost, rozumová a mravní vyspělost v případě mladistvých. Výjimečně se setkáváme s požadavkem speciálního subjektu (§ 297, § 303, § 304), zvláštní postavení či

³⁵ STEJSKAL: *Trestní odpovědnost jako nástroj ...*, s. 49.

³⁶ JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 777.

³⁷ Viz § 112 trestního zákoníku.

vlastnost subjektu pak může být okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby (§ 293 odst. 2 písm. b), § 294 odst. 2 písm. a), § 304 odst. 2 písm. c)).

Zpravidla je vyžadováno zavinění ve formě úmyslu. Zavinění ve formě hrubé nedbalosti je vyžadováno u trestných činů dle § 294, § 300 a § 303, dále trestné činy dle § 294a, § 301 lze spáchat i z hrubé nedbalosti. Dle § 16 trestního zákoníku je trestný čin spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákoníkem. Hrubá nedbalost tedy představuje vyšší stupeň intenzity nedbalosti.³⁸ Trestné činy dle § 295, § 297, § 298, § 301, § 306 a § 307 lze pak spáchat i z nedbalosti.

Převratnou změnu a značné posílení trestněprávní ochrany životního prostředí představovalo zavedení trestní odpovědnosti právnických osob zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který nabyl účinnosti 1. ledna 2012.³⁹ Jedná se o zvláštní zákon, který je k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu speciální. Zákon upravuje podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření i procesní otázky. Trestní odpovědnost právnických osob je založena na tzv. koncepci pravé trestní odpovědnosti právnických osob, která je nezávislá na trestní odpovědnosti konkrétní fyzické osoby.⁴⁰ Rozsah trestní odpovědnosti právnických osob je stanoven taxativním výčtem § 7, v němž jsou obsaženy i trestné činy proti životnímu prostředí dle § 293 – 301 trestního zákoníku. Lze však konstatovat, že odpovědnost právnických osob si lze představit i u dalších trestných činů hlavy VIII, například týrání zvířat. Trestně odpovědné jsou všechny právnické osoby⁴¹ kromě zákonem výslovně vyloučených dle § 6, těmi jsou Česká republika a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci. Častými pachateli trestných činů proti životnímu prostředí budou především obchodní korporace (akciové společnosti, společnosti s ručením omezením, družstva), které v rámci své ekonomické činnosti provozují rizikové činnosti pro životní prostředí jako je intenzivní zemědělská činnost (zemědělská družstva, závody velkochovů), průmyslové provozy (slévárny, teplárny, železárny, papírny, chemičky apod.). Z dalších právnických osob můžeme

³⁸ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, 243 - 244.

³⁹ Více k argumentům pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob viz např. JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Linde: Praha, 2007, s. 84 – 86; MIZEROVÁ, Markéta, Criminal liability of legal persons in relation to environmental protection. In DAMOHORSKÝ, M., STEJSKAL, V. (eds). *Czech and European Environmental Law: a collective monograph*. Prague: The Czech Society for Environmental Law, 2011, s. 71 – 79.

⁴⁰ JELÍNEK, Jiří, HERCZEG, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 30.

⁴¹ Pro účely zákona není pojem právnické osoby definován. Teoretické vymezení právnických osob jako subjektu práva je ponecháno soukromému právu. Jedná se tedy o velice širokou paletu právnických osob soukromého a veřejného práva všech druhů a kategorií.

jmenovat například státní podniky, státní příspěvkové organizace, územní samosprávné celky při výkonu samostatné působnosti, spolky a další.

Právnícká osoba je na rozdíl od fyzické osoby uměle vytvořený útvar, tomu musí odpovídat i odlišné podmínky trestní odpovědnosti. Trestným činem spáchaným právníckou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednala-li tak některá z fyzických osob uvedená v § 8 odst. 1 písm. a) až d) a takové jednání je právnícké osobě přičitatelné dle § 8 odst. 2 zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob. Konkrétní forma zavinění se pak dovozuje z formy zavinění fyzické osoby, která jednala na základě teorie přičitatelnosti. Je důležité zdůraznit princip nezávislé souběžné trestní odpovědnosti právníckých a fyzických osob. Tento koncept je vhodný především s ohledem na složitost vnitřní organizace právníckých osob, kdy je problematické prokázat vinu konkrétní fyzické osoby. Další významnou skutečností je, že trestní odpovědnost právníckých osob nezaniká, ale přechází na její právní nástupce, na rozdíl od odpovědnosti za správní delikty.⁴²

3.4 Charakteristika vybraných trestných činů proti životnímu prostředí

Tato kapitola je zaměřena na charakteristiku vybraných trestných činů proti životnímu prostředí s možnou vazbou na ekologickou újmu. Jedná se především o obecné trestné činy poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293, § 294) a další zvláštní trestné činy, představující ochranu jednotlivých složek životního prostředí před specifickým jednáním a zdroji ohrožení (§ 295, § 297 – 301). V důsledku této trestné činnosti dochází zpravidla ke ztrátám na životním prostředí, přičemž uplatněním trestní odpovědnosti pachatele není dotčena odpovědnost za ztráty na životním prostředí dle zvláštních právních předpisů na úseku ochrany životního prostředí.⁴³

3.4.1 Trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí

Trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293) a trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294) představují obecnou trestněprávní ochranu životního prostředí jako takového, neboť poskytují ochranu všem jeho složkám i životnímu prostředí jako celku. Další trestné činy, které chrání jednotlivé složky životního prostředí (§ 295, § 297 – 301), jsou k těmto obecným trestným činům v poměru speciality, což vylučuje jejich

⁴² JELÍNEK: *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých...*, s. 23 – 108.

⁴³ Viz kapitola 5.

jednočinný souběh.⁴⁴ Objektem trestných činů je společenský zájem na ochraně životního prostředí jako celku, tedy všech jeho složek, včetně organismů a ekosystémů.⁴⁵

Jedná se o skutkové podstaty s blanketní dispozicí, kdy jednání pachatele popsané ve skutkové podstatě musí navíc spočívat v porušení zvláštních právních předpisů na úseku ochrany životního prostředí, jichž je celá řada.⁴⁶ Neznalost zvláštních právních předpisů pachatelem bude posuzována jako negativní právní omyl dle kritérií § 19 odst. 2 trestního zákoníku, přičemž zpravidla půjde o neomluvitelný omyl, který nebude vylučovat trestní odpovědnost za úmyslný ani nedbalostní trestný čin (půjde především o případy podnikajících pachatelů provozující průmyslové činnosti).⁴⁷

Trestné činy poškození a ohrožení životního prostředí zahrnují dvě základní samostatné skutkové podstaty. Objektivní stránka skutkových podstat předpokládá kumulativní naplnění několika znaků. První skutková podstata § 293 a § 294 odst. 1 alinea první, stanoví, že pachatel v rozporu s jiným právním předpisem úmyslně nebo z hrubé nedbalosti poškodí nebo ohrozí půdu, vodu, ovzduší nebo jinou složku životního prostředí, a to alternativně ve větším rozsahu nebo na větším území, nebo takovým způsobem, že tím může způsobit těžkou újmu na zdraví nebo smrt nebo je-li odstranění následků takového jednání třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu. Druhá skutková podstata § 293 a § 294 odst. 2 alinea druhá stanoví, že pachatel v rozporu s jiným právním předpisem takové poškození nebo ohrožení složky životního prostředí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění.

Ústředním pojmem skutkových podstat je poškození a ohrožení složek životního prostředí. Trestní zákoník v demonstrativním výčtu § 293 a § 294 odst. 1 uvádí půdu, vodu a ovzduší. Může se však jednat o poškození jakékoliv složky životního prostředí (les, horniny, organismy a další).⁴⁸ Termín poškození životního prostředí trestní zákoník nedefinuje, tudíž je třeba per analogiam vycházet z mimotrestní právní úpravy. Obecně pojem poškozování životního prostředí vymezuje zákon o životním prostředí v § 8 odst. 2 jako zhoršování stavu znečišťováním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy. Dle § 8 odst. 1 zákona o životním prostředí znečišťování spočívá ve vnášení takových fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do životního prostředí v důsledku lidské činnosti, které jsou svou podstatou nebo množstvím

⁴⁴ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 779.

⁴⁵ JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 396 – 397.

⁴⁶ Viz kapitola 3.3.1.

⁴⁷ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 252 – 255.

⁴⁸ Srov. § 2 zákona o životním prostředí.

cizorodé pro dané prostředí.⁴⁹ Obecně lze říci, že poškození životního prostředí a jeho složek ve smyslu trestního zákoníku je zhoršení jeho stavu znečištěním nebo jinou lidskou činností, obdobného negativního dopadu, nad určitou stanovenou míru, přičemž konkrétní povinnosti, zákazy a limity stanoví zvláštní právní předpisy na úseku ochrany životního prostředí.⁵⁰ Poškozením životního prostředí dochází zpravidla ke vzniku ekologické újmy. Ekologická újma je proto důležitým indikátorem pro posouzení otázky, zda došlo k poškození životního prostředí ve smyslu trestního zákoníku, přestože trestní zákoník její vznik nevyžaduje.⁵¹ Dle § 296 odst. 3 trestního zákoníku se poškozením nebo ohrožením půdy, vody, ovzduší nebo jiné složky životního prostředí rozumí i protiprávní provozování zařízení⁵², ve kterém jsou skladovány nebezpečné látky⁵³ nebo je zde bez povolení podle jiného právního předpisu⁵⁴ prováděna nebezpečná činnost.

K naplnění skutkové podstaty je třeba, aby následek ve formě poškození či ohrožení složky životního prostředí byl vymezen větším rozsahem, nebo větším územím, nebo závažností možných následků pro člověka (reálná možnost způsobení těžké újmy nebo smrti), nebo rozsahem nákladů na odstranění následků trestného činu. Trestní zákoník pojem většího rozsahu nevymezuje. Jeho konkretizace je ponechána na individuálním posouzení každého případu, bude zpravidla dovozován z kvantitativních a kvalitativních okolností případu (rozsah zasažení složky životního prostředí, počet zasažených složek, význam zasažené lokality, závažnost vzniklého následku apod.) Kritérium většího rozsahu by tak mělo odlišovat případy trestné činnosti a správních deliktů. Větším územím se dle legální definice v § 296 odst. 1 trestního zákoníku rozumí území o rozloze nejméně 3 ha. V případě povrchových vod ve vodních útvech, s výjimkou vodních toků, nejméně 1 ha vodní plochy a u vodního toku nejméně 2 km délky. Jednotlivá zasažená území a délky vodního toku se sčítají. K trestní odpovědnosti dále postačuje reálná způsobilost vyvolání těžké újmy⁵⁵ či smrti i u jednoho člověka, přičemž takový následek

⁴⁹ Srov. § 2 písm. b) zákona o integrované prevenci.

⁵⁰ PÚRY: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 2941.

⁵¹ Podrobně k ekologické újmě viz kapitola 3.

⁵² Srov. § 2 písm. a) zákona o integrované prevenci.

⁵³ Viz nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1272/2008 ze dne 16. prosince 2008, o klasifikaci, označování a balení látek a směsí.

⁵⁴ Viz nařízení č. 1907/2006/ ES ze dne 18. 12. 2006, o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek; nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 850/2004 ze dne 29. 4. 2004, o perzistentních organických znečišťujících látkách; nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1272/2008 ze dne 16. 12. 2008, o klasifikaci, označování a balení látek a směsí; nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 689/2008 ze dne 17. 6. 2008, o vývozu a dovozu nebezpečných chemických látek; nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 648/2004 ze dne 31. 3. 2004 o detergentech; nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1102/2008 ze dne 22. 10. 2008, o zákazu vývozu kovové rtuti a některých sloučenin a směsí rtuti a o bezpečném skladování kovové rtuti; chemický zákon, zákon rostlinolékařské péči, zákon o podmínkách uvádění biocidních přípravků.

⁵⁵ Viz výkladové pravidlo v § 122 trestního zákoníku.

nemusí vůbec nastat. Může se například jednat o případy uniku jedovatých nebo zdraví škodlivých látek do ovzduší či vody, kdy hrozí reálné nebezpečí jejich vdechnutí či požití. V případě skutečného úmyslného způsobení těžké újmy na zdraví dojde k souběhu trestných činů dle § 145 a § 293 trestního zákoníku. V případě úmyslného usmrcení člověka by byl souběh pravděpodobně vyloučen na základě faktické konzumpce. Poslední alternativou je, že výše vynaložených nákladů na odstranění následků jednání musí dosahovat značných nákladů, tj. částka nejméně 500 000 Kč (§ 138 trestního zákoníku). Rozumíme tím náklady na uvedení zasažené složky životního prostředí do původního stavu před spácháním trestného činu. Určení těchto nákladů bude zpravidla předmětem odborného vyjádření či znaleckého posudku, který bude muset komplexně posoudit způsobené ztráty na životním prostředí.⁵⁶

Pachatelem může být jakákoliv fyzická i právnická osoba. Z hlediska subjektivní stránky je vyžadováno úmyslné jednání (§ 293) a jednání z hrubé nedbalosti (§ 294). Okolnostmi podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou, že pachatel porušil zvláštní povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona. Dále, že pachatel čin spáchal opětovně, způsobil trvalé nebo dlouhodobé⁵⁷ poškození složky životního prostředí, k odstranění následků činu je třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu⁵⁸ nebo spáchal-li pachatel čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch či prospěch velkého rozsahu.

3.4.2 Trestný čin poškození vodního zdroje

Objektem trestného činu poškození vodního zdroje (§ 294a) je společenský zájem na zvláštní ochraně vodního zdroje jako specifické součásti vody, jedné ze základních složek životního prostředí.⁵⁹ Objektivní stránka trestného činu záleží v jednání pachatele, kterým způsobí poškození vodního zdroje, u něhož je stanoveno ochranné pásmo tak, že tím zanikne nebo je značně oslaben důvod pro zvláštní ochranu vodního zdroje. Předmětem útoku trestného činu je vodní zdroj se stanoveným ochranným pásmem. Vodním zdrojem dle vodního zákona rozumíme povrchové nebo podzemní vody, které jsou využívány nebo které mohou být využívány pro uspokojení potřeb člověka, zejména pro pitné účely.⁶⁰ Za vodní zdroje mohou být

⁵⁶ PÚRY: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 2945 – 2946.

⁵⁷ Trvalé poškození znemožňuje uvést poškozenou složku životního prostředí do původního stavu, kdy je schopna plnit všechny důležité funkce, k nimž je předurčena. Dlouhodobé poškození se pak svou závažností blíží trvalému poškození, kdy poškozená složka není schopná po dlouhou dobu, nikoliv krátkou či přechodnou, plnit své funkce. Konkrétní časový rámec pak bude záviset na možné míře nápravy lidskou činností a přírodními procesy.

⁵⁸ Viz výkladové pravidlo § 138 trestního zákoníku.

⁵⁹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 783.

⁶⁰ Viz § 2 odst. 8 vodního zákona.

dále považovány přírodní léčivé zdroje a přírodní minerální vody dle lázeňského zákona.⁶¹ Právní úprava vodních pásem vodních zdrojů je pak taktéž upravena vodním a lázeňským zákonem.⁶² Nestačí však jakékoliv poškození vodního zdroje, následek musí dosáhnout určitého stupně závažnosti. V důsledku jednání pachatele musí dojít k zániku či značnému oslabení důvodu pro zvláštní ochranu vodního zdroje. Důvodem ochrany vodního zdroje je pak vydatnost, jakost, zdravotní nezávadnost či kvalita vodního zdroje. Toto kritérium je třeba posuzovat ve smyslu vodního a lázeňského zákona, z nichž důvod ochrany vyplývá a příslušného správního aktu, kterým byla ochrana stanovena.⁶³ Pachatel tohoto trestného činu může být jakákoliv fyzická i právnická osoba. Je požadováno úmyslné zavinění nebo zavinění z hrubé nedbalosti.

3.4.3 Trestný čin poškození lesa

Objektem trestného činu poškození lesa (§ 295), je společenský zájem na ochraně lesa⁶⁴, jako specifické složky životního prostředí, která plní důležité ekologické funkce (vodoochranné, krajinnotvorné, protierozní, klimatické, ochrana biologické rozmanitosti apod.) Les je touto skutkovou podstatou chráněn před specifickou protiprávní činností, zejména před těžbou a další jinou činností s negativními zásahy. Les může představovat i významný krajinný prvek⁶⁵ a jeho poškození může naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu poškození chráněných částí přírody dle § 301 trestního zákoníku.⁶⁶

Opět se jedná o skutkovou podstatu s blanketní dispozicí, která odkazuje především na lesní zákon, který obsahuje podrobnou právní úpravu lesa jako složky životního prostředí. Objektivní stránka stanoví, že pachatel těžbou lesních porostů nebo jinou činností⁶⁷ provedenou v rozporu s jiným právním předpisem způsobí byť i připojením k již existující holině, vznik holé seče nebo způsobí závažné poškození lesa na celkové větší ploše lesa nebo proředí lesní porost pod hranici zakmenění stanovené jiným právním předpisem na celkové větší ploše lesa. Větší plochou lesa se rozumí plocha větší než 1,5 ha.⁶⁸ Pachatelem trestného činu může být jakákoliv fyzická i právnická osoba. Z hlediska subjektivní stránky postačuje zavinění ve formě nedbalosti.

⁶¹ Viz § 2 odst. 1 lázeňského zákona.

⁶² Viz § 30 – 31 vodního zákona a § 21 – 24 lázeňského zákona.

⁶³ PŮRY: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 2959.

⁶⁴ Viz § 2 písm. a) - c) lesního zákona.

⁶⁵ Viz § 3 odst. 1 písm. b) zákona o ochraně přírody.

⁶⁶ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 785 - 786.

⁶⁷ Jinou činností může pak být například vypalování lesních porostů, naříznutí stromků apod. (srov. § 20 lesního zákona).

⁶⁸ Viz výkladové pravidlo § 296 odst. 2 trestního zákoníku.

3.4.4 Trestný čin neoprávněného vypouštění znečišťujících látek

Objektem trestného činu neoprávněného vypouštění znečišťujících látek (§ 297) je celospolečenský zájem na ochraně čistoty moře, zachování mořských ekosystémů a biologické rozmanitosti mořských živočišných a rostlinných druhů.⁶⁹ Objektivní stránka záležitosti v jednání pachatele, který v rozporu s mezinárodní smlouvou⁷⁰ vypustí, nebo ač je k tomu povinen, nezabrání vypouštění ropné, jedovaté kapalné nebo jiné obdobné znečišťující látky z lodi nebo jiného námořního plavidla⁷¹. Loď nebo námořní plavidlo je specifickým místem spáchání trestného činu. Dle zásady registrace se bude dle českého zákona posuzovat trestnost činu, který byl spáchán na palubě lodi nebo jiného registrovaného v České republice v námořním rejstříku vedeném Ministerstvem dopravy České republiky. Pachatel trestného činu vypouštění znečišťující látky může být jakákoliv fyzická osoba i právnická osoba. Pachatelem trestného činu nezabránění vypouštění znečišťující látky, může být jen osoba mající povinnost tomu zabránit, tj. velitel lodi.⁷² Z hlediska subjektivní stránky postačí zavinění ve formě nedbalosti.

3.4.5 Trestný čin neoprávněného nakládání s odpady

Trestný čin neoprávněného nakládání s odpady (§ 298) představuje právní regulaci zvláštního zdroje ohrožení životního prostředí – nelegálního nakládání s odpady. Objektem tohoto trestného činu je celospolečenský zájem na ochraně životního prostředí před nelegálním dovozem, vývozem nebo transitem odpadu přes hranice státu a jednak zájem na ochraně životního prostředí a jeho složek před nelegálním nakládáním s odpady, které může vést k jejich poškození.⁷³

Objektivní stránka tohoto trestného činu zahrnuje dvě samostatné skutkové podstaty. První skutková podstata stanoví, že pachatel poruší jiný právní předpis⁷⁴ upravující nakládání s odpady tím, že přepraví odpad přes hranice státu bez oznámení nebo souhlasu příslušného orgánu veřejné moci, anebo v takovém oznámení nebo žádosti o souhlas nebo v připojených podkladech uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí (§ 298 odst. 1). Druhá skutková podstata jednání pachatele vymezuje, že v rozporu s jiným právním

⁶⁹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 786.

⁷⁰ Mezinárodní úmluva o zabránění znečišťování z lodí z roku 1973 (tzv. MARPOL) a Protokol k této úmluvě z roku 1978. Na tuto mezinárodní smlouvu navazuje směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 7. 9. 2005 č. 2005/35/ES o znečištění z lodí a o zavedení sankcí, včetně trestních sankcí, za protiprávní jednání, která harmonizuje úmluvu na úrovni členských států. Směrnice byla implementována zařazením trestného činu neoprávněného vypouštění znečišťujících látek do trestního zákoníku.

⁷¹ Viz § 2 odst. 2 zákona o námořní plavbě.

⁷² Viz § 33 odst. 1 písm. h) zákona o námořní plavbě.

⁷³ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 787.

⁷⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1013/2006 ze dne 14. 6. 2006, o přepravě odpadů.

předpisem⁷⁵ ukládá odpady nebo je odkládá, přepravuje nebo jinak s nimi nakládá, a tím způsobí poškození nebo ohrožení životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu (§ 298 odst. 2). Pachatel může být jakákoliv fyzická i právnická osoba. Subjektivní stránka vyžaduje zavinění alespoň ve formě nedbalosti.

3.4.6 Trestný čin neoprávněné výroby a jiné nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvou

Objektem trestného činu je celospolečenský zájem na ochraně ozónové vrstvy, jako specifické součásti životního prostředí, před nelegálním nakládáním s látkami, které ji mohou poškodit.⁷⁶ Objektivní stránka spočívá v jednání pachatele, který v rozporu s jiným právním předpisem⁷⁷ v nikoli malém rozsahu vyrobí, doveze, vyveze, uvede na trh látku poškozující ozonovou vrstvou nebo s ní jinak nakládá. Pachatelem může být jakákoliv fyzická i právnická osoba. Subjektivní stránka vyžaduje zavinění ve formě úmyslu.

3.4.7 Trestné čin neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami

Trestné činy neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299) a neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti (§ 300) představují ochranu živých složek životního prostředí (vybraných živočichů a rostlin). Trestné činy postihují jednání, která jsou nebezpečná z hlediska přežití chráněných volně žijících druhů rostlin a živočichů ve volné přírodě. Objektem trestných činů je celospolečenský zájem na zachování biologické rozmanitosti živočišných a rostlinných druhů, jejichž přežití je ve volné přírodě ohroženo v důsledku nelegální lidské činnosti. Trestné činy kriminalizují protiprávní jednání, které porušuje dva okruhy právních předpisů. Vymezení chráněných druhů živočichů a rostlin a jejich ochranu upravuje zákon o ochraně přírody a na něj navazující prováděcí předpisy. Další oblastí pak je právní úprava mezinárodního obchodu s ohroženými druhy včetně mrtvých jedinců a výrobků z nich. Tato oblast je pak upravena mezinárodní Úmluvou o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (tzv. CITES), unijními nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 338/97/ES a nařízením Komise č. 865/2006/ES a český zákon č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy.⁷⁸

⁷⁵ Zákon o odpadech, zákon o obalech, zákon o nakládání s těžebním odpadem.

⁷⁶ PÚRY: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 2988.

⁷⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 842/2006 a č. 1005/2009; zákon o látkách poškozující ozonovou vrstvou.

⁷⁸ PÚRY: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 2992 – 3005.

Skutková podstata úmyslné formy trestného činu (§ 299) obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty. Pachatel v rozporu s jiným právním předpisem usmrtí, zničí, poškodí, odejme z přírody, zpracovává, doveze, vyveze, proveze, přechovává, nabízí, zprostředkuje, sobě nebo jinému opatří jedince zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář chráněného druhu a spáchá takový čin na více než dvaceti pěti kusech živočichů, rostlin nebo exemplářů. Druhá skutková podstata stanoví, že pachatel v rozporu s jiným právním předpisem usmrtí, zničí, poškodí, odejme z přírody, zpracovává, doveze, vyveze, proveze, přechovává, nabízí, zprostředkuje, sobě nebo jinému opatří jedince silně nebo kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením nebo vyhynutím.

Skutková podstata nedbalostní formy trestného činu (§ 300) stanoví, že pachatel z hrubé nedbalosti poruší jiný právní předpis tím, že usmrtí, zničí, poškodí, odejme z přírody, zpracovává, opakovaně doveze, vyveze nebo proveze, přechovává, nabízí, zprostředkuje nebo sobě nebo jinému opatří jedince zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny, exemplář chráněného druhu ve větším rozsahu než dvaceti pěti kusů nebo jedince kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením nebo vyhynutím. Pachatelem může být jakákoliv fyzická i právnická osoba.

3.4.8 Trestný čin poškození chráněných částí přírody

Objektem trestného činu poškození chráněných částí přírody je společenský zájem na zvýšené ochraně vybraných částí přírody a krajiny. Objektivní stránka trestného činu spočívá v porušení jiného právního předpisu tím, že pachatel poškodí nebo zničí taxativně vyjmenované objekty ochrany přírody, tak že zanikne nebo je značně oslaben důvod pro ochranu takové části přírody.⁷⁹ Pachatelem může být jakákoliv fyzická i právnická osoba. Subjektivní stránka vyžaduje zavinění alespoň ve formě hrubé nedbalosti.

⁷⁹ Viz zákon o ochraně přírody (krajinné prvky § 3 odst. 1 písm. b), jeskyně § 10, zvláště chráněná území § 14 a násl., ptačí oblasti a evropsky významné lokality § 45a a násl., památný strom § 46).

3.5 Trestněprávní ochrana životního prostředí v praxi

Dlouhodobý přehled statistických dat registrované environmentální kriminality⁸⁰ a výsledky vědecké činnosti⁸¹, svědčí o trendu stálého poklesu počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a stíhaných a obžalovaných osob ve vztahu k těmto trestným činům. Trestné činy stricto sensu jsou stíhány v počtu jednotek ročně, zcela ojedinělý je výskyt trestných činů dle § 293 a § 294. Výjimkou za poslední roky je nárůst případů obchodování s chráněnými druhy. Z teoretického hlediska představuje trestněprávní ochrana důležitý nástroj ochrany životního prostředí, z praktického hlediska za současného stavu se zdá být její význam marginální. Oblast environmentální kriminality se vyznačuje řadou specifíků, které mohou zapříčinit tyto problémy.

Mezi uváděnými podmínkami efektivní trestněprávní ochrany životního prostředí je vhodná konstrukce skutkových podstat trestných činů. Pod záměrem odstranění aplikačních a výkladových problémů prošla právní úprava trestných činů proti životnímu prostředí opakovanými novelizacemi. Jako příklad uveďme novou formulaci obecných skutkových podstat poškození a ohrožení životního prostředí provedenou novelou č. 330/2011 Sb., které jsou aplikovatelné na všechny složky životního prostředí i na životní prostředí jako celek již bez nutnosti kumulace ohrožení společenstev a populací živočichů a rostlin na vybraném území.⁸² Nicméně zjednodušení a širší použití skutkových podstat nepřineslo očekávané zlepšení nepříznivého vývoje registrované kriminality, která je stále vzdálená skutečnému stavu.⁸³ Konstrukce skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí je zpravidla složitá vyžaduje naplnění několika kumulativních podmínek - porušení zvláštních právních předpisů, vznik škodlivého následku určitého rozsahu, na určitém území a příčinnou souvislost mezi těmito prvky. Dokazování v případech environmentální kriminality je proto velice složité. Příčinná souvislost patří u trestných činů proti životnímu prostředí k nejsložitějším otázkám, neboť

⁸⁰ Nejvyšší státní zastupitelství. *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za uplynulé roky* [online].nsz.cz. [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti>>; Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Statistické ročenky kriminality* [online]. justice.cz. [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>>.

Bližší k jejich zpracování a komentáři do roku 2010 viz JARMIČ, Libor. Trestní právo a ochrana životního prostředí. *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 9, s. 269 – 275.

⁸¹ Viz BAHÝLOVÁ, Lenka. *Trestné činy proti životnímu prostředí v rozhodovací činnosti obecných soudů. Elektronická databáze empirických dat* [online]. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 3. ledna 2011. Dostupné na [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://law.muni.cz/dokumenty/10883>>.

⁸² VANTUCH, Pavel. Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. *Trestní právo*, 2012, roč. 16, č. 1. s. 10 – 11.

⁸³ Nejvyšší státní zastupitelství. *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013, textová část*, s. 20 – 21. [online]. Nsz.cz.[cit. 2. března 2015]. Dostupné na

<http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2013/zoc_2013.pdf>

v praxi k poškození životního prostředí dochází zpravidla kumulací více příčin. Pro environmentální kriminalitu je příznačná latence, kdy negativní následky protiprávní činnosti proti životnímu prostředí se mohou projevit až s mnohaletým odstupem. Pozdní zjištění trestné činnosti pak souvisí s nemožností opatření potřebných důkazů či nemožností trestního stíhání pro promlčení. Dalším demotivujícím faktorem je absence morálního odsouzení ve společnosti, kdy environmentální kriminalita je obecně vnímána jako trestná činnost bez „oběti“. Společnost ani samotní pachatelé si neuvědomují škodlivost následků environmentální kriminality.⁸⁴ Výše uvedené faktory a specifika environmentální kriminality mohou vést k demotivaci orgánů činných v trestním řízení zjišťovat a vyšetřovat případy environmentální kriminality.

Posouzení otázky porušení právních předpisů práva životního prostředí klade velké nároky na podrobnou znalost této rozsáhlé problematiky (včetně odborných mimoprávních znalostí z oblasti) orgány činnými v trestním řízení. Neodbornost orgánů činných v trestním řízení a nízká míra spolupráce se správními orgány při ochraně životního prostředí je zmiňována v dokumentech Ministerstva vnitra⁸⁵ a Nejvyššího státního zastupitelství⁸⁶. Výše uvedené dokumenty navrhuje změny v systémovém řešení environmentální kriminality, které zahrnují opatření k zajištění odborného vzdělávání a specializaci orgánů činných v trestním řízení, vytvoření odborných skupin s celorepublikovou působností pro konkrétní oblasti environmentální kriminality (těžba dřeva, nakládání s odpady apod.). Dále opatření k posílení vzájemné spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a příslušnými správními orgány na úseku ochrany životního prostředí (oblastní inspektoráty České inspekce životního prostředí, další územní orgány státní správy), nevládními organizacemi (Česká ornitologická společnost, Českomoravská myslivecká jednota apod.) k zajištění rychlejšího průběhu dokazování trestné činnosti včetně získávání odborných vyjádření a znaleckých posudků od těchto orgánů při objasňování skutečností rozhodných pro trestní řízení. Na základě žádosti mi byly Policejním prezidiem ČR sděleny následující informace o realizaci výše uvedených návrhových opatření. Prohlubování spolupráce s orgány státní správy v oblasti ochrany životního prostředí je trvalým úkolem Policie České republiky. Gestorem problematiky ochrany životního prostředí v rámci Policie České republiky je Úřad služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia České republiky. Jeho pověřeni pracovníci rozvíjejí styky se státními i nestátními subjekty ochrany

⁸⁴ VANÍČEK, David, RADA, Tomáš. Trestněprávní ochrana životního prostředí a trestní odpovědnost právnických osob. *Trestní právo*, 2007, roč. 12, č. 5. s. 6 – 7.

⁸⁵ Ministerstvo vnitra, *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti ...*, s. 42 – 43; Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky. *Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí...*, s. 15. Ministerstvo vnitra. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu...*, s. 30 – 37.

⁸⁶ Nejvyšší státní zastupitelství. *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013 ...*, s. 20 – 21, [online].

životního prostředí, zprostředkují výměnu informací, zajišťují spolupráci v oblasti vzdělávání a zabezpečují vzájemnou kooperaci při řešení konkrétních problémů. Při získávání odborných vyjádření k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení ve věci trestných činů proti životnímu prostředí policejní orgány Policie České republiky upřednostňují, a to nejen z ekonomických důvodů, státní orgány. Odborné skupiny s celorepublikovou působností formálně založeny nebyly. Zástupci Policie České republiky se ovšem podle aktuálních potřeb opakovaně setkávají především s pracovníky Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zemědělství, České inspekce životního prostředí a Generálního ředitelství cel. Zvlášť intenzivní je mezirezortní spolupráce v oblasti CITES.

Důležitým aspektem pro správné fungování trestněprávní ochrany je správné nastavení sankcí. V oblasti trestání ekologické kriminality často zaznívají názory, že nastavení sankcí není adekvátní, zejména jejich nízká trestní sazba, což má za následek marginalizaci této trestné činnosti.⁸⁷ Směrnice 2008/99/ES nekonkretizuje druh ani výši sankcí, pouze stanovuje požadavek, že mají být účinné, přiměřené a odrazující. Stanovení druhu a výše sankcí je ponecháno na úvaze členských států. Analýzu pojmů účinnosti, přiměřenosti a odrazujícího charakteru sankce pro Evropskou komisi zpracoval profesor Michael G. Faure. Zaujala mě především analýza odstrašujícího účinku, v níž prof. Faure odkazuje na teorii ekonoma G. S. Beckera. Rozhodovací proces pachatele trestného činu vystihuje vzorcem $B \lesssim p \times S$.⁸⁸ Pro účely stanovení optimálních sankcí, je třeba vycházet z toho, že pachatel zvažuje náklady a výnosy, které jsou závislé na výši pravděpodobnosti zjištění jeho trestné činnosti.⁸⁹

Konkrétně pak za trestné činy proti životnímu prostředí mohou být v souladu s pravidly pro jejich ukládání uloženy pachateli fyzické osobě následující tresty. Trestní zákoník za trestné činy proti životnímu prostředí v základních skutkových podstatách stanoví trest odnětí svobody v rozpětí od několika měsíců do několika let, obvykle 1 rok až tři 3 roky v horní hranici. Kvalifikované skutkové podstaty pak stanoví vyšší tresty odnětí svobody v rozmezí s horní hranicí do pěti let až osmi let, pro trestný čin neoprávněného vypouštění znečišťujících látek s následkem smrti pak až 10 let. Kromě trestu odnětí svobody trestní zákoník zpravidla umožňuje uložení trestu zákazu činnosti, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Samozřejmě lze

⁸⁷ BAROCH, Pavel. *Ničíte přírodu? Trestu se bát nemusíte, nestojí za řeč* [online]. Aktuálně.cz, 26. 8. 2008 [cit. 2. března. 2015]. Dostupné na <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/nicite-prirodu-trestu-se-bat-nemusite-nestoji-za-rec/r~i:article:625612/>>

⁸⁸ Ve vzorci B označuje výnosy (benefits), p pravděpodobnost odhalení, obžalování a odsouzení (probability of being detected, prosecuted and convicted), S uloženou sankci (sanction imposed).

⁸⁹ FAURE, M. G. „Effective, proportional and dissuasive penalties in the implementation of the Environmental Crime and Ship source Pollution Directives: Questions and Challenges”. *European Energy and Environmental Law Review*, 2010, issue 6, vol. 19, pp. 256 – 278; POKORNÁ: *Nová úprava některých skutkových podstat ...*, s. 83 – 84.

uložit peněžitý trest, jehož maximální výše může dosáhnout až 36 500 000 Kč.⁹⁰ Právnícké osobě lze uložit tresty taxativně vyjmenované v § 15 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. U právnických osob se vedle peněžitého trestu nabízejí i jiné tresty - zákaz plnění veřejných zakázek, zákaz účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí či zrušení právnické osoby, které mohou podstatně zasáhnout do práv právnické osoby a účinně odrazovat a vyvažovat předvídatelnost sankce jako nákladové položky. Z teorie zastrášení prof. Faurea plyne závěr, že ideální výše sankce závisí na pravděpodobnosti odhalení, obžalování a odsouzení pachatele. Statistická data svědčí o velice nízké pravděpodobnosti odhalení, což jistě hraje důležitý faktor v úvaze pachatele, kdy v kalkulaci očekávaného rizika odhalení zahrne sankci do nákladových položek. Lze tedy usuzovat, že sankce ani po zvýšení trestních sazeb s ohledem na nízkou pravděpodobnost odhalení trestné činnosti nebudou plnit svoji odstrašující funkci.

Je zřejmé, že výše uvedené problémy a specifika environmentální kriminality ve svém souhrnu způsobují, že trestné činy jsou v praxi odhalovány, vyšetřovány a trestány velmi vzácně a trestněprávní ochrana za současného stavu není odpovídajícím efektivním nástrojem k potírání environmentální kriminality. Nicméně lze mít za to, že po překlenutí těchto problémů, nabízí trestní odpovědnost jistě velký potenciál přispět k efektivní ochraně životního prostředí. Řešení problémů aplikační praxe především vidím v odborné specializaci orgánů činných v trestním řízení a intenzivní spolupráci s příslušnými správními orgány na úseku ochrany životního prostředí.

⁹⁰ Viz § 68 trestního zákoníku.

4 Odpovědnost za ekologickou újmu

Cílem této kapitoly je analýza právní úpravy odpovědnosti za ekologickou újmu a jejího fungování v praxi. V rámci úvodu do problematiky se nejdříve zaměřím na obecnou charakteristiku pojmu ekologické újmy a institutu odpovědnosti za ekologickou újmu, včetně srovnání se soukromoprávní náhradou škody. Poté již následuje podrobný rozbor právní úpravy a zhodnocení praktické aplikace.

4.1 Pojem ekologická újma a srovnání teoretického konceptu odpovědnosti za ekologickou újmu a soukromoprávní náhrady škody

Odpovědnost za ekologickou újmu je spolu se soukromoprávní náhradou škody zařazena v systému ekologicko-právní odpovědnosti do kategorie odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Ztrátou na životním prostředí je poškozování, oslabování a ničení přírodních zdrojů a jejich funkcí v důsledku lidské činnosti. Ztráty na životním prostředí mohou vznikat dvojího druhu - škoda na životním prostředí a ekologická újma. Škoda na životním prostředí je materiální ztráta ekonomického charakteru, která se nahrazuje soukromoprávní cestou. Naproti tomu ekologická újma představuje i ztrátu imateriální povahy zahrnující snížení funkčních vlastností ekosystémů či jiných nemateriálních hodnot životního prostředí, která se napravuje prostřednictvím veřejnoprávní odpovědnosti za ekologickou újmu.⁹¹ Tento koncept odpovědnosti za ztráty na životním prostředí je relativně nový, neboť institut odpovědnosti za ekologickou újmu byl zaveden do českého právního řádu na počátku 90. let 20. století přijetím zákona o životním prostředí, který vymezil pojem ekologické újmy a zásady její nápravy. Do té doby byla uplatňována ve vztahu ke ztrátám na životním prostředí pouze soukromoprávní náhrada škody, jejíž využití je značně omezené a nedostatečné. Cílem zavedení veřejnoprávní odpovědnosti za ekologickou újmu bylo funkční doplnění níže uvedených nedostatků soukromoprávní odpovědnosti.

Primárním cílem soukromého práva není ochrana životního prostředí, ale ochrana soukromých zájmů jednotlivců. Ochrana životního prostředí prostřednictvím soukromoprávních institutů se děje sekundárně většinou ve vztahu k ochraně majetkových práv, především pak vlastnického práva. Obdobně i institut náhrady škody⁹² primárně chrání soukromý zájem

⁹¹ DAMOHORSKÝ: *Právní odpovědnost za ztráty...*, s. 22 – 23.

⁹² Náhrada majetkové a nemajetkové újmy je upravena v občanském zákoníku v § 2894 a násl. v rámci závazků z deliktů. Koncepce povinnosti nahradit škodu v případě porušení zákonné povinnosti je založena na subjektivní odpovědnosti. Objektivní odpovědnost s možností liberace se uplatní jen v případech zvlášť stanovených zákonem. Z těchto zvláštních skutkových podstat s významem pro oblast ochrany životního prostředí můžeme jmenovat náhradu škody z provozní činnosti (§ 2924), náhradu škody způsobenou provozem zvlášť nebezpečným (§ 2925) či náhradu škody z provozu dopravních prostředků (§ 2927).

poškozeného, kterému vzniká právo na náhradu škody, která mu vznikla.⁹³ Škodou v soukromoprávním smyslu se rozumí újma na jmění⁹⁴, tedy i škoda na životním prostředí v tomto smyslu musí představovat zásah do majetkových práv vlastníka složky životního prostředí či jiné oprávněné osoby. Z toho vyplývá, že škoda může vzniknout jen na složkách životního prostředí, které mohou být předmětem vlastnického práva a jsou skutečně vlastněny. Složky životního prostředí, které nejsou věcmi v právním slova smyslu, nemohou být předmětem vlastnického práva a škoda v soukromoprávním pojetí na nich nemůže vzniknout (tzv. nevlastnitelné životní prostředí).⁹⁵ Škoda na životním prostředí zahrnuje jen materiální ztrátu ekonomického charakteru, odpovídá tedy rozsahu poškození tzv. produkčních funkcí životního prostředí (užitné vlastnosti přírodních zdrojů, úrodnost půdy, schopnost absorpce negativních externalit, hodnota prostorového využití prostředí, nižší přírůstek dřevní hmoty, úhyn ryb, neúroda apod.), které představují ekonomický přínos vlastníka, a jejich hodnotu lze vyjádřit v penězích.⁹⁶ Škoda se pak primárně hradí uvedením do předešlého stavu, není-li to možné nebo na žádost poškozeného hradí se škoda v penězích. Poškozený může se získanými prostředky volně disponovat, neboť nejsou účelově vázány na nápravu ztrát na životním prostředí. Uplatnění náhrady škody je ve volné dispozici poškozeného, a tudíž je bezvýznamné v situaci, kdy sám vlastník bude osobou škůdce. Problematickou otázkou pro poškozeného je unesení důkazního břemene v civilním řízení. Prokazování příčinné souvislosti v případě škod na životním prostředí je složitý problém.⁹⁷ Často není otázka kauzality jasná z důvodu možné existence více příčin nebo možných škůdců.⁹⁸

Možnost nápravy ekologické újmy jako imateriální újmy na mimoprodukčních funkcích životního prostředí (ekologických, biologických, estetických, kulturních, hygienicko-léčebných) prostřednictvím náhrady škody je problematické. Mimoprodukční funkce životního prostředí nepřinášejí jasný ekonomický přínos jednotlivcům, ale jsou to nepostradatelné nemajetkové hodnoty, z nichž má užitek celá společnost a jejich ochrana je předmětem veřejného zájmu. Snížením či ztrátou mimoprodukčních funkcí životního prostředí dochází ke změně

⁹³ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 1 – 3.

⁹⁴ Viz § 2894 občanského zákoníku.

⁹⁵ Některé složky či součásti životního prostředí jsou vyloučeny z předmětu vlastnického práva na základě své povahy (ovzduší, volně žijící živočichové). Další jsou vyloučeny zákonem (podzemní a povrchová voda dle § 3 vodního zákona, jeskyně dle § 61 odst. 3 zákona o ochraně přírody).

⁹⁶ PETRŽÍLEK, Petr, TYLOVÁ, Eva, VÍCHA, Ondřej, HÁJEK, Tomáš. Škody na životním prostředí - řešení, realita a perspektivy. *České právo životního prostředí*, 2002, č. 5, s. 8 – 30.

⁹⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2005, sp. zn. 25 Cdo 1016/2004; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2001, sp. zn. 25 Cdo 62/2000.

⁹⁸ Určité usnadnění důkazní situace přináší občanský zákoník s úpravou alternativní kauzality v § 2915 a proporcionalní kauzality u škody způsobené provozem zvláště nebezpečným v § 2925 odst. 2.

komplexního synergického působení životního prostředí jako celku ve vztahu k jednotlivým složkám životního prostředí, tak ve vztahu k člověku a společnosti. Ekologická újma proto může být velice závažná a těžko napravitelná, neboť poškozením jedné složky životního prostředí dochází k narušení stability a celkových vazeb v ekosystému jako celku. Ekologická újma na rozdíl od škody často působí skrytě a může se projevit až s mnohaletým odstupem. Ekologická újma se projevuje na všech složkách životního prostředí bez ohledu na skutečnost, zda jsou předmětem vlastnického práva.⁹⁹

Z výše uvedeného vyplývá podstata a důvod vzniku odpovědnosti za ekologickou újmu, jako veřejnoprávního nástroje, jehož primárním cílem je ochrana veřejného zájmu na zachování příznivého stavu a funkcí životního prostředí. Právní úprava odpovědnosti za ekologickou újmu vychází především z principu prevence, principu odpovědnosti původce a principu naturální restituce. Právní režim odpovědnosti za ekologickou újmu není v českém právním řádu jednotný, ale je upraven více právními předpisy - zákonem o životním prostředí, zákonem o ekologické újmě a dílčím způsobem v řadě dalších zvláštních předpisů. Všechny právní režimy jsou vybudovány na systému preventivních a nápravných opatření, které jsou povinny přijímat odpovědné osoby ex lege nebo na základě správního rozhodnutí příslušných správních orgánů. V některých případech je systém odpovědnosti doplněn i povinným finančním zajištěním odpovědné osoby.

Právní režimy náhrady škody a odpovědnosti za ekologickou újmu fungují tedy samostatně, ale v konkrétním případě není vyloučena možnost jejich vzájemného souběhu.¹⁰⁰ Ekologická újma vzniká poškozením životního prostředí vždy, zatímco majetková újma nemusí vůbec vzniknout nebo její náhradu poškozený nemusí uplatnit.

Na závěr je třeba podotknout, že striktní odlišování pojmů ekologické újmy a škody na životním prostředí je specialitou českého práva. Mezinárodní smlouvy i směrnice 2004/35/ES pracují s pojmy „damage“ (škoda), popř. „loss“ (ztráta), konkrétní obsah takového pojmu jak jej vymezuje příslušný dokument, nemusí odpovídat tomuto českému pojetí.

4.2 Mezinárodní a unijní aspekty odpovědnosti za ekologickou újmu

Předmětem mezinárodní spolupráce je především řešení přeshraničních ztrát na životním prostředí, které většinou vznikají v důsledku rizikových činností soukromých osob. Řada mezinárodních smluv je proto zaměřena na unifikaci právní úpravy soukromoprávní odpovědnosti provozovatelů rizikových činností (civil liability). Existuje řada mezinárodních smluv upravující dílčí oblasti jednotlivých rizikových činností - znečišťování moří ropnými

⁹⁹ DAMOHORSKÝ: *Právní odpovědnost za ztráty...*, s. 96 - 97.

¹⁰⁰ Srov. § 27 odst. 5 zákona o životním prostředí, § 21 odst. 6 zákona o ekologické újmě.

látkami¹⁰¹, jaderná energetika¹⁰², přeprava nebezpečného odpadu¹⁰³ či přeprava geneticky modifikovaných organismů¹⁰⁴.

Doposud jedinou mezinárodní smlouvou s širší oblastí působnosti, která soukromoprávní odpovědnost za škody na životním prostředí upravuje komplexnějším způsobem, je Úmluva o občanské odpovědnosti za škody vzniklé v důsledku činností nebezpečných pro životní prostředí (tzv. Luganská úmluva), která byla přijata na poli Rady Evropy v roce 1993. Cílem Luganské úmluvy je zajištění adekvátní náhrady škody poškozenému a zabezpečení preventivních a nápravných opatření. Úmluva je založena na výlučné objektivní odpovědnosti provozovatelů za všechny škody způsobené při výkonu nebezpečných činností, které zahrnují nakládání s nebezpečnými látkami, geneticky modifikovanými organismy nebo mikroorganismy a odpady. Výjimkou z působnosti úmluvy jsou škody vzniklé z přepravy nebezpečných materiálů a z jaderných havárií. Škoda dle úmluvy zahrnuje ztrátu života nebo poškození zdraví, ztrátu nebo poškození majetku, ztrátu nebo škodu v důsledku zhoršení stavu životního prostředí (náhrada je limitována ve výši nákladů na nápravná opatření) a náklady na preventivní nebo nápravná opatření. Smluvní státy mají v souladu se svým právním řádem zajistit ve svých právních řádech povinné finanční zajištění provozovatelů k pokrytí jejich odpovědnosti. Zajímavým aspektem je, že úmluva vedle žalob poškozených stanoví i aktivní legitimaci ekologickým organizacím k domáhání se zákazu nebezpečné činnosti a uložení přijetí preventivních a nápravných opatření provozovateli. Úmluva dodnes nevstoupila v platnost, neboť nebyla ratifikována dostatečným počtem států. Zásadní připomínky států se týkaly především široce koncipované odpovědnosti, širokého vymezení pojmu škoda a široké účasti veřejnosti. Evropská unie se k úmluvě nepřipojila, ale stala se inspiračním zdrojem pro unijní úpravu.¹⁰⁵

Unijní právní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí představuje směrnice 2004/35/ES o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí. Směrnice byla přijata na základě koncepčních dokumentů Evropské komise -

¹⁰¹ Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené ropným znečištěním (Brusel, 1969) a její Protokol (1992), Úmluva o zřízení Mezinárodního fondu pro náhradu škod způsobených ropným znečištěním (Londýn 1971 a 1992), Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škodu způsobenou naftou ze zásobníků (Londýn, 2001), Úmluva o odpovědnosti a náhradě škody související s přepravou škodlivých a nebezpečných látek po moři (Londýn, 1996).

¹⁰² Úmluva o odpovědnosti třetích osob v oblasti jaderné energetiky (Paříž, 1960) a doplňující dohoda (Brusel, 1963) Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody (Vídeň, 1963), Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody (1997) a další.

¹⁰³ Protokol k Basilejské úmluvě o odpovědnosti a náhradě škody v případě škod způsobených přeshraničním pohybem a zneškodňováním nebezpečného odpadu (Basilej, 1999).

¹⁰⁴ Nagojsko-kualalumpurský doplňkový protokol o odpovědnosti a náhradě škod (Nagoj, 2010).

¹⁰⁵ HUMLÍČKOVÁ, Petra. Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí. In: *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí*. Praha: Karolinum, 2012, s. 120 – 128.

Zelená kniha o odpovědnosti za škody na životním prostředí z roku 1993 a Bílá kniha o odpovědnosti za škody na životním prostředí z roku 2000.¹⁰⁶ Směrnice je postavena na principu prevence a principu znečišťovatel platí. Cílem směrnice je vytvoření jednotného právního režimu na území všech členských států. Právní režim je postaven na objektivní odpovědnosti provozovatelů vybraných rizikových činností, která je dále doplněna odpovědností provozovatelů ostatních činností. Odpovědný provozovatel je povinen přijímat preventivní a nápravná opatření. Směrnice se vztahuje pouze na újmu na vybraných složkách životního prostředí - chráněné druhy živočichů a rostlin, přírodní stanoviště, vodní zdroje a půda. Směrnice ukládá členským státům zajistit povinnost finančního zajištění provozovatelů. K implementaci směrnice do českého právního řádu došlo zákonem č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a její nápravě, který nabyl účinnosti 17. srpna 2008.¹⁰⁷

4.3 Odpovědnost za ekologickou újmu dle zákona o životním prostředí

Zákon o životním prostředí je normou rámcového charakteru, problematiku odpovědnosti za ekologickou újmu upravuje obecným a stručným způsobem. Zákon v souladu s principem prevence stanoví obecné prevenční povinnosti, důležité pro předcházení vzniku ekologické újmy. Každý má povinnost předcházet znečištění a poškozování životního prostředí, monitorovat vliv své činnosti na životní prostředí a minimalizovat její možné nepříznivé důsledky (§ 17, § 18). Každý má povinnost přijmout nezbytná prevenční opatření k zabránění vzniku hrozícího poškození životního prostředí či přijmout bezprostřední nápravná opatření ke zmírnění následků, a neprodleně informovat o situaci příslušné správní orgány. Povinnost zasáhnout nemá, ten kdo by tím ohrozil život nebo zdraví své nebo osoby blízké (§ 19).

Ekologická újma je vymezena v § 10 jako „*ztráta nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů, vznikající poškozením jejich složek nebo narušením vnitřních vazeb a procesů v důsledku lidské činnosti.*“ Základem ekologické újmy je jakýkoliv typ lidské činnosti, která negativně ovlivní složky nebo vazby a vnitřní procesy ekosystému, čímž dojde k oslabení nebo ztrátě jeho přirozených funkcí. Ekosystém je pak definován v § 3 jako „*funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase.*“ Definice je velice obecná, s ohledem na širokou možnost interpretace obsažených pojmů může zahrnovat všechny typy ekologických ztrát.

¹⁰⁶ Blíže k vývoji unijní úpravy viz STEJSKAL, Vojtěch. Ke směrnici o právní odpovědnosti za prevenci škody na životním prostředí a její nápravě. *České právo životního prostředí*, 2004, č. 13, s. 9 – 12.

¹⁰⁷ RYBÁŘOVÁ, Lenka. K odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v Evropě. In DAVID, R., NECKÁŘ, J., SEHNÁLEK, D. (eds). *COFOLA 2009: the Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 62 – 79.

Odpovědnost za ekologickou újmu je koncipována jako objektivní bez hledu na zavinění. Odpovědný je dle § 27 odst. 1 každý, kdo se dopustil poškozování životního prostředí nebo jiného protiprávního jednání a toto jednání bylo příčinou vzniku ekologické újmy. Protiprávnost je tedy nezbytným předpokladem odpovědnosti a to i přes to, že ekologická újma může vzniknout i po právu. Poškození životního prostředí vymezuje § 8 odst. 2 jako „*zhoršování jeho stavu znečištěním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy*.“ Odpovědnost za ekologickou újmu vzniká teprve tehdy, kdy subjekt porušuje právní předpisy v takové intenzitě, která přesáhne stanovené mezní hodnoty únosnosti zatížení životního prostředí.¹⁰⁸

Odpovědný subjekt je povinen ekologickou újmu odčinit dle preferované posloupnosti stanovených nápravných opatření. Primárním způsobem nápravy je obnovení přirozené funkce narušeného ekosystému nebo jeho části (tzv. naturální restituce), pokud je to možné a účelné. Ekosystémy jsou však typické svou dynamikou a vrácení do zcela identického stavu je mnohdy obtížné. Druhým způsobem nápravy je pak náhradní plnění (tzv. kompenzační opatření), které nahradí ekologickou újmu jiným způsobem (např. vytvoření jiného stejně hodnotného ekosystému, přechodná vyrovnávací opatření do doby přirozené nápravy poškozeného ekosystému).¹⁰⁹ Posledním způsobem nápravy je náhrada újmy v penězích. Finanční náhrada je však s ohledem na charakter ekologické újmy nejméně vhodné, problematické řešení, neboť imateriální ekologickou újmu lze jen obtížně kvantifikovat, vyčíslit lze pouze náklady restituečních či kompenzačních opatření. Navíc zákonné zmocnění¹¹⁰, dle kterého má způsob výpočtu ekologické újmy stanovit zvláštní právní předpis, nebylo dosud naplněno. Zákon stanoví, že povinnost k přijetí nápravných opatření ukládá příslušný orgán státní správy a oprávněným subjektem k domáhání se plnění je stát. Ustanovení § 27 odst. 4 o použití soukromoprávních předpisů o škodě, je zavádějící a chybné, vzhledem k tomu, že ekologická újma je institut veřejnoprávní a zásadně se od škody liší.

4.4 Odpovědnost za ekologickou újmu dle zákona o ekologické újmě

Jak již bylo výše uvedeno, zákon o ekologické újmě transponoval do českého právního řádu směrnici 2004/35/ES a doplnil právní režim odpovědnosti za ekologickou újmu dle zákona o životním prostředí o unijní právní režim. Zákon o předcházení ekologické újmě je ve vztahu k zákonu o životním prostředí zvláštním právním předpisem, který má užší rozsah působnosti -

¹⁰⁸ JANČÁROVÁ, Ilona. Odpovědnost za způsobenou ekologickou újmu. In Kolektiv autorů. *Ekologická újma a právní odpovědnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 13 - 21.

¹⁰⁹ HUMLÍČKOVÁ: *Právní odpovědnost za ztráty*..., s. 192.

¹¹⁰ Viz § 27 odst. 1 poslední věta zákona o životním prostředí.

užší definice ekologické újmy a užší okruh povinných subjektů. Výběr jednoho z režimů pak bude v konkrétním případě záviset na posouzení podmínek aplikace obou zákonů.

Zákon o ekologické újmě v § 21 odst. 3 také stanoví specialitu ve vztahu k jednotlivým složkovým právním předpisům, které upravují ukládání opatření k nápravě závadného stavu na vybraných složkách životního prostředí, zejména jde o vodní zákon (§ 42), zákon o ochraně přírody (§ 86), zákon o ochraně zemědělského půdního fondu (§ 3 odst. 3), lesní zákon (§ 51 odst. 1), lázeňský zákon (§ 39 odst. 1 písm. c). Pokud bylo vydáno rozhodnutí o nápravném opatření dle zákona o ekologické újmě, řízení dle složkových předpisů se nezahájí a pokud bylo řízení zahájeno dle zákona o ekologické újmě, řízení dle složkových předpisů se přeruší. Výjimku za zásady speciality představují havárie dle § 40 vodního zákona a kompenzační opatření a dle § 45i zákona o ochraně přírody. Zákonem o odpovědnosti za ekologickou újmu není dotčena soukromoprávní náhrada škody, pokud nebyla nahrazena v důsledku nápravy ekologické újmy.

Výjimky z působnosti zákona upravuje § 1 odst. 3, který vymezuje události a činnosti, na které se zákon nevztahuje (ozbrojené konflikty, živelné události, činnosti k zajišťování obrany ČR a mezinárodní bezpečnosti, jaderné škody a činnosti, jejichž účelem je ochrana života, zdraví, nebo majetku osob před živelnými událostmi).

4.4.1 Ekologická újma

Působnost zákona se vztahuje pouze na ekologickou újmu na vybraných přírodních zdrojích, kterými jsou voda¹¹¹, půda¹¹², chráněné druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a přírodní stanoviště¹¹³. Ovzduší nepatří mezi přírodní zdroje vyjmenované zákonem, nicméně ekologická újma na přírodních zdrojích může být způsobena látkami v ovzduší obsaženými. Znečištění ovzduší tedy může být řešeno dle zákona pouze zprostředkovaně, byť může být hlavní příčinou ztrát.¹¹⁴ Zákon také výslovně mezi přírodními zdroji nezmiňuje les, nicméně ekologická újma na půdě může vzniknout na pozemcích určených k plnění funkcí lesa, tyto pozemky mohou být také přírodním stanovištěm a lesní porosty chráněnými druhy planě rostoucích rostlin. Zákon se nevztahuje na jakoukoliv újmu na výše uvedených přírodních zdrojích. Ekologickou újmou se rozumí nepříznivá měřitelná změna přírodního zdroje nebo

¹¹¹ Veškerá povrchová a podzemní voda dle vodního zákona včetně přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod dle lázeňského zákona.

¹¹² Jedná se o půdu jednak ve smyslu pozemků patřících do zemědělského půdního fondu, ale i horniny, přírodní léčivé zdroje peloidu a navážky.

¹¹³ Nejedná se však o všechny druhy a přírodní stanoviště, ale pouze specificky chráněné unijním právem (směrnicí 79/409/EHS a 92/43/EHS), které jsou v českém právním řádu upraveny nařízením vlády č. 51/2005 Sb., vyhláškou č. 166/2005 Sb. a jednotlivými nařízeními vlády vyhláující ptačí oblasti.

¹¹⁴ Viz Bod 4 preambule směrnice 2004/35/ES.

měřitelné zhoršení jeho funkcí. Zároveň musí újma dosáhnout stanoveného stupně závažnosti. Zjišťování a prokazování existence ekologické újmy je v konkrétních případech náročnou odbornou mimoprávní problematikou. Důležitými podklady budou zejména odborná posouzení specializovaných subjektů v dané oblasti, které disponují odbornými znalostmi a informacemi a provádí zjišťování a hodnocení stavu těchto přírodních zdrojů.¹¹⁵

Ekologická újma na chráněných druzích a přírodních stanovištích musí mít závažné nepříznivé účinky na dosahování nebo udržování příznivého stavu ochrany druhů a stanovišť.¹¹⁶ Stav ochrany a příznivý stav ochrany chráněných druhů a přírodních stanovišť je vymezen v § 2 písm. d), e), f) a g) a kritéria posouzení pak v příloze č. 3 zákona. Posouzení ekologické újmy bude záviset především na odborném posouzení a výsledcích monitorování příslušných orgánů ochrany přírody a odborných subjektů - Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Ekologická újma na vodách pak musí mít závažné nepříznivé účinky na ekologický, chemický nebo množství stav vody nebo na její ekologický potenciál.¹¹⁷ Stanovení kvality a kvantity vod bude předmětem odborných vyjádření subjektů, které zjišťují a hodnotí stav vod, tj. Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, Český hydrometeorologický ústav, státní podniky Povodí.¹¹⁸ Ekologická újma na půdě je kvalifikována závažným rizikem nepříznivého vlivu na lidské zdraví v důsledku přímého nebo nepřímého zavedení látek, přípravků, organismů nebo mikroorganismů na zemský povrch nebo pod něj. Pro zjišťování ekologické újmy na půdě zákon stanoví v § 11 závazný postup. Příslušný orgán zajistí zpracování analýzy rizik, zahrnující průzkum znečištěného území a hodnocení, které mohou provádět odborně způsobilé fyzické osoby dle § 3 zákona o geologických pracích. Analýza rizik se následně předloží příslušné krajské hygienické stanici, která posoudí rizika znečištění pro lidské zdraví a vydá své stanovisko.^{119, 120}

4.4.2 Odpovědnost za ekologickou újmu

Zákon upravuje dva právní režimy odpovědnosti, jednak odpovědnost provozovatelů rizikových činností taxativně vymezených v příloze č. 1 zákona a odpovědnost provozovatelů ostatních provozních činností. Za provozní činnost jsou obecně považovány veškeré formy

¹¹⁵ STEJSKAL, Vojtěch, VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a její nápravě s komentářem*. Praha: Leges, 2009, s. 49 – 62, 96 – 103.

¹¹⁶ Výjimku představují nepříznivé účinky v případech dle § 5, 45i a 56 zákona o ochraně přírody.

¹¹⁷ Výjimku představují nepříznivé účinky v případech dle § 23a odst. 4 a 7 vodního zákona.

¹¹⁸ Posuzování kvalitativního a kvantitativního stavu vod upravuje Metodický pokyn odboru ochrany vod Ministerstva životního prostředí a odboru vodohospodářské politiky Ministerstva zemědělství pro monitorování vod č. 3/2007.

¹¹⁹ Metody a způsob zpracování analýzy rizik a posouzení rizik pro lidské zdraví upravuje vyhláška č. 17/2009 Sb., o zjišťování a nápravě ekologické újmy na půdě.

¹²⁰ STEJSKAL: *Zákon o předcházení ...*, s. 49 – 65.

hospodářské činnosti, obchodu nebo podnikání¹²¹ (bez ohledu na soukromou či veřejnou povahu, ziskový či neziskový charakter), provozovatelem je pak fyzická nebo právnická osoba vykonávající nebo řídící takovou činnost. Prakticky se bude především jednat o podnikatelskou činnost soukromých fyzických či právnických osob (provozování podnikatelských činností v rámci obchodních korporací, na základě živnostenského či jiného oprávnění či provozování zemědělské výroby na základě evidence). Za provozní činnost se však mohou považovat i některé činnosti nepodnikajících osob například škol, nemocnic, výzkumných ústavů, spolků a dalších.

Odpovědnost provozovatelů rizikových činností je objektivní odpovědností za výsledek bez ohledu na protiprávnost jednání a zavinění provozovatele. Předpoklady vzniku povinnosti provozovatele přijmout preventivní nebo nápravná opatření dle § 4 jsou: vznik ekologické újmy nebo její bezprostřední hrozba, výkon provozní činnosti zařazené do přílohy č. 1 a příčinná souvislost. Výčet rizikových činností zahrnuje provozování zařízení podléhající integrovanému povolení¹²², zařízení nakládající s odpady (např. sběrný, skládky a spalovny odpadu)¹²³, vodami (např. odběr povrchových a podzemních vod, vypouštění odpadních vod)¹²⁴, geneticky modifikovanými organismy¹²⁵, nakládání s nebezpečnými látkami a jejich přeprava¹²⁶, provozování povolovaného stacionárního zdroje znečištění ovzduší¹²⁷ a další. Liberační důvody jsou vymezeny v § 12 odst. 3 (obligatorní důvody) a odst. 4 (fakultativní důvody). Provozovatel, který tyto důvody prokáže, nenese náklady provedených opatření. Mezi obligatorními důvody patří případy, kdy újmu způsobila třetí osoba nebo kdy újma byla způsobena v důsledku plnění závazného aktu orgánu veřejné správy. Fakultativní důvod představuje případ, kdy nebyly porušeny právní předpisy nebo rozhodnutí vydaná na jejich základě přičemž újma byla způsobena výslovně povolenou emisí nebo událostí.¹²⁸ V souvislosti s tímto poměrně širokým liberačním důvodem se lze zamýšlet nad efektivností zavádění odpovědnosti za činnosti vykonávané po právu, pokud ji lze odmítnout na základě liberačního důvodu. Tento fakt může oslabovat jednu ze základních funkcí odpovědnosti a to motivovat provozovatele k přijímání preventivních opatření nad úroveň zákonné regulace a povolení.¹²⁹ Druhý fakultativní důvod zahrnuje újmu, která byla způsobena

¹²¹ Viz § 420 občanského zákoníku.

¹²² Viz zákon o integrované prevenci (příloha č. 1).

¹²³ Viz § 14 zákona o odpadech.

¹²⁴ Viz § 8 vodního zákona.

¹²⁵ Viz zákon o geneticky modifikovaných organismech.

¹²⁶ Viz chemický zákon.

¹²⁷ Viz zákon o ochraně ovzduší (příloha č. 2).

¹²⁸ Například se může jednat o činnosti povolené dle zákona o integrované prevenci, vodního zákona, zákona o ochraně ovzduší, zákona o odpadech a další.

¹²⁹ HUMLÍČKOVÁ: *Právní odpovědnost za ztráty...*, s. 199.

činností, která dle stavu vědeckých a technických znalostí nebyla s pravděpodobností považována za způsobitelnou újmu přivodit.

Výše uvedená odpovědnost je doplněna objektivní odpovědností provozovatelů činností neuvedených v příloze č. 1 za ekologickou újmu na chráněných druzích a přírodních stanovištích bez ohledu na zavinění.¹³⁰ Předklady vzniku povinnosti přijmout preventivní a nápravná opatření dle § 5 jsou: protiprávní výkon provozní činnosti neuvedené v příloze, vznik nebo bezprostřední hrozba ekologické újmy na chráněných druzích či přírodních stanovištích a příčinná souvislost. Protiprávnost může spočívat v porušování právních předpisů, regulující výkon činnosti nebo ochranu životního prostředí a na jejich základě vydaných správních aktů.

4.4.3 Preventivní a nápravná opatření

Odpovědní provozovatelé jsou povinni provádět preventivní a nápravná opatření a nést za ně náklady. Taktéž jsou povinni plnit informační povinnost vůči příslušným správním orgánům, aktivně nebo na žádost sdělovat důležité okolnosti týkající se újmy a její nápravy (§ 6 odst. 2 a 3, § 7 odst. 2 a 5). Porušením těchto povinností se provozovatel dle § 19 dopouští správních deliktů.

V případě bezprostředně hrozící ekologické újmy je provozovatel povinen neprodleně ex lege přijmout nezbytná preventivní opatření. Povinnost přijmout preventivní opatření pak může provozovateli také nařídit příslušný orgán. Preventivní opatření zákon blíže nespecifikuje, v zásadě jimi bude jakékoliv jednání, které bude způsobilé zabránit vzniku hrozící ekologické újmy. Naopak nápravná opatření jsou v zákoně upravena podrobně. V případě vzniku nebo zjištění ekologické újmy je provozovatel povinen ex lege přijmout nápravná opatření. Zákon u nápravných opatření pak rozlišuje několik kategorií. První základní povinností provozovatele při vzniku či zjištění újmy je neprodleně provést všechna proveditelná „bezprostřední“ nápravná opatření k okamžité kontrole a zvládnutí příčin újmy s cílem minimalizovat její následky a zamezit jejímu rozšiřování (§ 8 odst. 1). Další kategorií jsou pak dlouhodobější plánovaná nápravná opatření, která jsou upravena odlišným způsobem pro ekologickou újmu na chráněných druzích, přírodních stanovištích a na vodách (§ 8 odst. 3, § 10) a samostatně pro ekologickou újmu na půdě (§ 11). V případě újmy na prvně jmenovaných přírodních zdrojích je provozovatel povinen vypracovat návrh nápravných opatření v souladu s přílohou č. 4 zákona a předložit jej příslušnému orgánu ke schválení. Příloha č. 4 upřednostňuje nápravná opatření navrácení

¹³⁰ Může se jednat například o činnosti prováděné dle stavebního zákona (provádění staveb a terénních úprav), zákona o geologických pracích, energetického zákona, zákona o elektronických komunikacích, zákona o drahách, zákona o hornické činnosti a další.

přírodních složek do základního stavu¹³¹ (tzv. primární náprava). V případě, že obnovení základního stavu není možné nebo primární nápravná opatření nevedou k plné obnově, přistoupí se k tzv. doplňkovým nápravným opatřením, která zajistí náhradu poškozených přírodních zdrojů a jejich funkcí v obdobné kvalitě, kvantitě v náhradní geograficky blízké lokalitě. Současně s primárními a doplňkovými opatřeními mohou být provedena tzv. vyrovnávací opatření k vyrovnání přechodných ztrát mezi vznikem újmy a její nápravou. V případě prokázání ekologické újmy na půdě analýzou rizik a stanoviskem krajské hygienické stanice příslušný orgán sám zajistí zpracování návrhu možných nápravných opatření a jejich hodnocení, které zpracovávají odborně způsobilé fyzické osoby dle § 3 zákona o geologických pracích.¹³²

Povinnost přijmout výše uvedená preventivní a nápravná opatření může příslušný orgán nařídit jednak faktickým pokynem, kdy provozovatele vyzve, aby provedl opatření ve lhůtě dle jeho pokynů. Další možností je uložení takové povinnosti rozhodnutím ve správním řízení o uložení preventivních a nápravných opatření dle § 8. V rozhodnutí o uložení může příslušný orgán také stanovit podmínky a lhůtu k jejich provedení. Řízení zahajuje příslušný orgán z moci úřední, jakmile se dozví o skutečnostech nasvědčujících o vzniku ekologické újmy nebo její bezprostřední hrozbě. Řízení lze také zahájit na žádost fyzické nebo právnické osoby, které jsou újmou dotčeny nebo je takové dotčení pravděpodobné. Směrnice 2004/35/ES v čl. 12 stanoví takové oprávnění i pro osoby mající dostatečný zájem na rozhodování o životním prostředí, přičemž za takovou osobu se považuje jakákoliv nevládní organizace usilující o ochranu životního prostředí, která splňuje požadavky vnitrostátního práva. Zákon tento bod účasti veřejnosti netransponoval, tudíž zde přichází v úvahu dovolání se přímého účinku směrnice.¹³³ S poukazem na výklad v souladu s Aarhuskou úmluvou¹³⁴, lze taktéž poukázat na možnost dovození aktivní legitimace nevládních organizací ze skutečnosti, že jsou osobami dotčenými. Prvek veřejnosti by jistě posílil praktickou vymahatelnost odpovědnosti.¹³⁵ Orgány zúčastněné na nařízení jsou dle typu ekologické újmy vodoprávní úřady, orgány ochrany přírody, orgán ochrany státní správy

¹³¹ Základní stav je definován v § 2 písm. o) zákona o ekologické újmě jako stav, který existoval v době vzniku ekologické újmy a existoval by dále, kdyby k ní nedošlo.

¹³² Způsoby hodnocení nápravných opatření upravuje prováděcí vyhláška č. 17/2009 Sb., o zjišťování a nápravě ekologické újmy na půdě.

¹³³ K přímému účinku směrnic viz konstantní judikatura Soudního dvora ve věci 41/74 *Van Duyn*, 148/78 *Ratti*, 8/81 *Becker*.

¹³⁴ Aarhuská úmluva stanoví, že za dotčenou veřejnost se považují taktéž nevládní organizace podporující ochranu životního prostředí, které splňují požadavky vnitrostátních právních předpisů (čl. 2 odst. 5). K problematice výkladu aktivní legitimace nevládních organizací srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2239/07 a nálezy Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 59/14.

¹³⁵ BĚLOHRADOVÁ, Jitka. Poznámky k účasti veřejnosti v sankčních řízeních týkajících se životního prostředí. In JANČÁROVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds). *Odpovědnost v právu životního prostředí: Sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 115 – 119.

lesů, obvodní báňské úřady a krajské úřady (§ 17). Nezbytná preventivní a nápravná opatření je povinen zajistit příslušný orgán sám, pokud je provozovatel nečinný nebo neznámý.

Zákon je postaven na zásadě znečišťovatel platí. Provozovatel je povinen nést veškeré náklady provedených preventivních a nápravných opatření, včetně nákladů na zjištění a posouzení újmy, a to i v případě, kdy opatření zajistil příslušný orgán. Výjimku z tohoto pravidla představují liberační důvody uvedené výše. O náhradě nákladů rozhoduje orgán, který opatření uložil. Řízení o náhradě nákladů může být zahájeno do pěti let od ukončení opatření nebo zjištění odpovědného provozovatele či třetí osoby. Náklady nese stát pouze v případě prokázání příslušných liberačních důvodů, odpovědného provozovatele nelze zjistit, provozovatel zemře či zanikne bez právního nástupce nebo je insolventní. K zajištění náhrady nákladů na provádění opatření zákon stanoví provozovatelům činností v příloze č. 1 (s výjimkou vypouštění odpadních vod bez nebezpečných závadných látek) povinnost finančního zajištění. Provozovatel bez zajištění pak tyto provozní činnosti nemůže vykonávat, jinak se dopouští správního deliktu. Konkrétní forma zajištění je ponechána na volbě provozovatele.¹³⁶ Finanční zajištění musí po celou dobu výkonu provozní činnosti odpovídat rozsahu možných nákladů a intenzitě nebo závažnosti vytvářeného rizika ekologické újmy. Hodnocení rizik je povinen provést před zahájením provozní činnosti provozovatel, přičemž není stanovena povinnost zpracování prostřednictvím odborně způsobilé osoby.¹³⁷ Bližší podmínky hodnocení a kritéria posouzení dostatečného zajištění upravuje nařízení vlády č. 295/2011 Sb., o způsobu hodnocení rizik ekologické újmy a bližších podmínkách finančního zajištění, dle kterého se hodnocení provádí ve dvou stupních, základním a podrobném.¹³⁸ Dle výsledků hodnocení nejsou povinni k zajištění provozovatelé, kteří mohou způsobit újmu, jejíž náprava vyžaduje náklady nižší než 20 mil. Kč; a také provozovatelé, kteří mohou způsobit újmu s náklady vyššími než 20 mil. Kč a zároveň jsou registrováni v programu EMAS či používají systém řízení ČSN EN ISO 14 000.¹³⁹

Výkon státní správy dle zákona o ekologické újmě vykonává především Česká inspekce životního prostředí, která zjišťuje a eviduje případy újmy, přijímá sdělení, provádí kontrolu,

¹³⁶ Bude se zpravidla jednat o pojištění odpovědnosti, které může být doplněno například rezervními fondy. Další alternativními finančními mechanismy mohou být bankovní záruky, zástavy, hypotéky apod.

¹³⁷ S ohledem na odbornou povahu je vhodné zpracování hodnocení rizik prostřednictvím odborně způsobilé osoby například dle § 3 odst. 3 zákona o geologických pracích či § 45i odst. 3 zákona o ochraně přírody.

¹³⁸ Postup pro provádění hodnocení upravují metodické pokyny Ministerstva životního prostředí, odboru environmentálních rizik a ekologických škod, pro provádění základního hodnocení rizik (Věstník MŽP č. 2/2012, s. 83 – 92) a pro provádění podrobného hodnocení rizik (Věstník MŽP č. 5/2012, str. 1 – 9). Také dostupné na <http://www.mzp.cz/cz/ekologicka_ujma>.

¹³⁹ VÍCHA, Ondřej. K právním aspektům hodnocení rizik ekologické újmy. In JANČÁROVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds). *Odpovědnost v právu životního prostředí: Sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 85 - 95.

ukládá pokyny, rozhoduje o uložení opatření, rozhoduje o náhradě nákladů a ukládá sankce (§ 16 odst. 2). Rozsah působnosti inspekce na území národních parků a chráněných krajinných oblastí vykonávají jejich správy a na území vojenských újezdů újezdní úřady.

4.5 Prevence a náprava ekologické újmy dle zvláštních právních předpisů

Nápravu a prevenci ekologické újmy dílčím způsobem upravuje řada dalších zvláštních právních předpisů upravující ochranu jednotlivých složek životního prostředí (např. vodní zákon, zákon o ochraně ovzduší, zákon o ochraně zemědělského půdního fondu, zákon o ochraně přírody, lesní zákon, horní zákon) a ochranu životního prostředí před zvláštními zdroji nebezpečí (např. zákon o odpadech, zákon o nakládání s geneticky modifikovanými organismy, zákon o integrované prevenci, chemický zákon, atomový zákon, lázeňský zákon). Odpovědnost za ztráty na životním prostředí tyto zákony upravují ve vztahu k haváriím a protiprávním činnostem, přičemž se jedná vždy o objektivní odpovědnost¹⁴⁰. Odpovědným subjektem je každý nebo provozovatel regulované činnosti. Jednotlivé zákony upravují různé právní režimy přijímání a ukládání preventivních a nápravných opatření ve vztahu ke ztrátám na jednotlivých složkách životního prostředí. Systém nápravných opatření je v některých případech doplněn povinným finančním zajištěním (zákon o odpadech, zákon o prevenci závažných havárií).

Preventivní opatření jsou ve výše uvedených předpisech upraveny různými způsoby. Preventivní opatření mohou mít jednak všeobecnou povahu, tedy jsou povinnými subjekty přijímána již v době, kdy ztráta na životním prostředí bezprostředně nehrozí. Může se jednat například o povinnost přijmout opatření vyplývající z posuzování vlivů na životní prostředí a integrovaného povolení, povinnost vypracování havarijních plánů (dle zákona o prevenci závažných havárií, vodního zákona a zákona o geneticky modifikovaných organismech) či povinnost učinit opatření k zamezení úniku závadných látek (§ 39 odst. 1 vodního zákona, § 8 odst. 1 písm. e) zákona o ochraně zemědělského půdního fondu). Dále se může jednat o speciální preventivní opatření, která jsou přijímána k odvrácení vzniku již hrozící újmy. Povinnost přijmout speciální preventivní opatření je stanovena ve většině případů přímo zákonem. Preventivní opatření mohou být také ukládána příslušnými správními orgány rozhodnutím nebo pokynem, například v rámci správního dozoru k odstranění zjištěných

¹⁴⁰ Zavinění je zohledněno v zákoně o ochraně zemědělského půdního fondu § 3 odst. 5, když nabízí příspěvek k odstranění nezaviněných závad.

nedostatků. Právní předpisy také zpravidla stanovují pravomoc příslušných správních orgánů stanovit podmínky výkonu činnosti a pravomoc výkon činnosti zastavit či omezit.¹⁴¹

Nápravná opatření jsou dle zvláštních právních předpisů ukládána v rámci výkonu dozorové činnosti příslušných správních orgánů, jejichž cílem je náprava ekologicky závadného stavu. Povinnost provést příslušná nápravná opatření je povinným subjektům ukládána zpravidla rozhodnutím příslušného správního orgánu¹⁴² nebo také v některých případech je stanovena přímo zákonem a rozhodnutí správního orgánů, pak může stanovit podmínky a možnosti realizace konkrétního opatření¹⁴³. Nápravná opatření mohou být ve většině případů ukládána pouze v souvislosti s protiprávním jednáním původce, jsou proto často ukládána v rámci rozhodnutí o správním deliktu. Nápravná opatření však nepředstavují nástroj sankčního charakteru, nýbrž nástroj plnící reparační případně kompenzační funkci. Výjimečně lze opatření k nápravě uložit i osobě odlišné od původce, která své povinnosti neporušila (§ 42 odst. 2 a odst. 4 vodního zákona, § 35 horního zákona).¹⁴⁴

4.6 Odpovědnost za ekologickou újmu v praxi

Ekologická újma je i přes existenci dvou obecných průřezových právních předpisů v praxi řešena téměř výhradně dle zvláštních právních předpisů, které nápravu ztrát na životním prostředí upravují různorodým způsobem pro dílčí oblasti životního prostředí. Právní úprava ukládání nápravných opatření v jednotlivých zvláštních předpisech je povětšinou velice strohá a neupravuje bližší podmínky pro hodnocení újmy a ukládání opatření.

Zákon o životním prostředí upravuje ekologickou újmu a její nápravu nejobecnějším způsobem, vztahuje se na všechny typy ekologických ztrát a na každého. Náprava ekologické újmy dle zákona o životním prostředí není však v praxi, až na výjimky, přímo aplikovaná. Hlavním důvodem je absence detailnějších kompetenčních a procesních pravidel pro ukládání nápravných opatření včetně prováděcího právního předpisu, který stanoví způsob výpočtu ekologické újmy. Lze se domnívat, že hlavní význam zákona tkví v teoretické rovině, kdy rámcově stanoví základní principy nápravy ekologické újmy. Nicméně jeho použití v praxi není

¹⁴¹ PRŮCHOVÁ, Ivana, BAHÝTOVÁ, Lenka. K prevenci vzniku environmentálních újem. In JANČÁROVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds). *Odpovědnost v právu životního prostředí: Sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 21 – 31.

¹⁴² Viz § 42 odst. 1 vodního zákona, § 22 zákona o ochraně ovzduší, § 3 odst. 3 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

¹⁴³ Srov. § 86 odst. 1 zákona o ochraně přírody.

¹⁴⁴ JANČÁROVÁ, Ilona. Opatření k nápravě v právu životního prostředí. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 16. s. 575 - 580.

vyloučeno, což dokládá i judikatura.¹⁴⁵ Na možnost a vhodnost subsidiárního využití v případech, kdy není možné dovodit odpovědnost dle zvláštních právních předpisů na úseku ochrany životního prostředí, poukazuje ve své práci P. Humlíčková.¹⁴⁶

Zákon o ekologické újmě se prozatím jeví jako mrtvý transpoziční právní předpis, neboť za celou dobu své účinnosti nebyl ani jednou použit v praxi.¹⁴⁷ Směrnice byla transponována tímto samostatným zákonem, který vedle stávajícího nesourodého systému odpovědnosti dle zvláštních právních předpisů zavedl další právní režim objektivní odpovědnosti provozovatelů rizikových činností vykonávaných i po právu. Systém aplikace odpovědnosti za ekologickou újmu se tak stal více komplikovaný. Příslušné správní orgány musí v konkrétním případě posoudit, zda jde o ekologickou újmu dle zákona o ekologické újmě, který je speciálním právním předpisem.¹⁴⁸ Zákon však ekologickou újmu vymezuje poměrně složitým způsobem, což může být spojeno s výkladovými, aplikačními nejasnostmi a složitým dokazováním. Možným důvodem neaplikování zákona tak může být neochota příslušných správních orgánů řešit ekologickou újmu odlišně od dosavadních právních režimů pro obtížnost a komplikovanost právní úpravy, která je ryzí transpozicí směrnice. Lze polemizovat nad tím, zda neměla být transpozice do českého právního řádu provedena jiným způsobem, který by představoval lepší systémové začlenění a sjednocení dosavadního systému odpovědnosti za ekologickou újmu. Původně se transpozice předpokládala prostřednictvím tzv. Kodexu životního prostředí, od tohoto záměru bylo z časových důvodů odstoupeno. Další zvažované varianty zahrnovaly novelizaci zákona o životním prostředí a novelizaci jednotlivých složkových předpisů.¹⁴⁹ Zákon o ekologické újmě za současného stavu zjevně neplní na úseku ochrany životního prostředí svoji funkci. Mizivá aplikace zákona oslabuje jeho potenciaální budoucí vývoj, neboť pouze v praxi často využívaná právní úprava může být skutečně účinná.

Úvahy nad budoucím vývojem v oblasti odpovědnosti za ekologickou újmu by se měly zaměřit na zvyšování účinnosti stávajících právních režimů. S ohledem na fakt, že náprava ekologické újmy je v praxi řešena výlučně dle zvláštních zákonů, je třeba se zaměřit především na

¹⁴⁵ Můžeme uvést například rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 24. května. 2011, sp. zn. 30 A 60/2010, kterým bylo potvrzeno rozhodnutí Městského úřadu Kroměříž o uložení povinnosti obnovit přirozené funkce narušeného ekosystému na zemědělském pozemku dle zákona o životním prostředí.

¹⁴⁶ HUMLÍČKOVÁ: *Právní odpovědnost za újmy*..., s. 213.

¹⁴⁷ Na základě žádosti o informace mi bylo sděleno, že ČIŽP nenaznala od účinnosti zákona žádnou ekologickou újmu, tudíž ani nevedla žádné řízení dle tohoto zákona. Viz také prázdné pole na stránkách České inspekce životního prostředí, v sekci Ekologická újma – evidence případů ekologické újmy.

Dostupné z <<http://www.cizp.cz/Ekologicka-ujma/Evidence-pripadu-ekologicke-ujmy>>.

¹⁴⁸ S možností vyžádat si vyjádření o posouzení ekologické újmy počítá i zákon o ekologické újmě v § 21 odst. 3.

¹⁴⁹ VÍCHA, Ondřej. Informace o transpozici směrnice 200/35/ES o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí. *České právo životního prostředí*, 2007, č. 19, s. 23 – 24.

jejich zkvalitnění. Bylo by vhodné podrobněji rozpracovat podmínky a hodnocení ukládání nápravných opatření v těchto zákonech a tímto různorodý právní systém určitým způsobem harmonizovat. Dalo by se uvažovat i nad zavedením některých prvků zákona o ekologické újmě do složkových předpisů, například zavedení odpovědnosti za činnosti vykonávané i po právu a zavedení prvku účasti veřejnosti s cílem více podporovat znečišťovatele k přijímání preventivních opatření, vývoji a používání technologií s menšími negativními dopady na životní prostředí.

5 Vzájemné vztahy trestněprávní odpovědnosti a odpovědnosti za ekologickou újmu

Pro ekologicko-právní odpovědnost je typické, že zahrnuje několik typů odpovědností, deliktů odpovědnost, odpovědnost za ztráty na životním prostředí, které se v zásadě vzájemně nevylučují. Na úseku ochrany životního prostředí může při naplnění právem stanovených podmínek vznikat celý řetězec odpovědnostních vztahů. Diplomová práce se doposud odděleně věnovala analýze trestní odpovědnosti a odpovědnosti za ekologickou újmu. Cílem této kapitoly je vymezení vzájemné vztahy, které mohou mezi těmito odpovědnostmi vznikat a zhodnotit jejich účelnost.

Následkem skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí je poškození životního prostředí a jeho složek, které vzniká v důsledku protiprávního jednání pachatele. Poškozením životního prostředí a jeho složek dochází ke ztrátám na životním prostředí, tj. škodám na životním prostředí a ekologickým újmám. Tímto se dostává trestní odpovědnost do vztahu k odpovědnosti za ekologickou újmu. Jediné jednání může v konkrétním případě naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu a zároveň zakládat odpovědnost za ekologickou újmu dle příslušných právních předpisů¹⁵⁰, přičemž tyto dvě odpovědnosti se vzájemně nevylučují a jejich paralelní působení je žádoucí s ohledem na jejich odlišné funkce, které při ochraně životního prostředí zastávají.

Trestní odpovědnost plní na úseku ochrany životního prostředí především represivní a preventivní funkci. Ukládání trestních sankcí pachatelům však nemá žádný přímý vliv na odčinění ztrát na životním prostředí, které trestnou činností vznikají. Ojedinele se můžeme setkat s případy, kdy soud vedle podmíněného trestu odnětí svobody uložil povinnost, směřující k nápravě následků pachatelova jednání.¹⁵¹ Velice omezenou možnost odčinění ztrát na životním prostředí v rámci trestního řízení představuje tzv. adhezní řízení (řízení o náhradě škody dle § 228, 229 trestního řádu). Adhezní řízení je využitelné pouze ve vztahu ke škodám na životním prostředí v soukromoprávním smyslu¹⁵², kdy poškozený za zákonem stanovených podmínek dle § 43 trestního řádu může navrhnout soudu, aby v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost náhrady škody v penězích.¹⁵³ Význam ve vztahu k odčinění ztrát na životním prostředí

¹⁵⁰ Například ekologická újma na půdě a vodě ve smyslu zákona o ekologické újmě bude zřejmě naplňovat znaky skutkových podstat trestných činů dle § 293, 294 či 294a trestního zákoníku.

¹⁵¹ Například rozsudek Okresního soudu Jablonec nad Nisou ze dne 11. 4. 2008, sp. zn. 63/2006 – 190, v němž byla podmíněně odsouzenému pachateli uložena povinnost ve zkušební době, zahájit jednání se Správou CHKO Jizerské hory ohledně odstranění následků svého jednání (dle § 82 odst. 2 ve spojení s § 48 odst. 4 trestního zákoníku).

¹⁵² Viz kapitola 4.

¹⁵³ STEJSKAL, Vojtěch. *Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí (monografie)*. Praha: Vodnář, 2002, s. 143.

může mít institut účinné lítosti dle § 33 trestního zákoníku a § 11 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, kdy trestní odpovědnost zaniká, pokud pachatel škodlivému následku zamezil nebo jej napravil. S jinou možností nápravy ekologické újmy v rámci trestního řízení právní úprava nepočítá. Možným řešením, by mohlo být zakotvení možnosti ukládání nápravných a preventivních opatření v rámci trestního řízení jako zvláštního druhu sankce. Tuto možnost například upravuje Štrasburská úmluva.¹⁵⁴ Také původní návrh směrnice 2008/99/ES upravoval tzv. doprovodná sankční opatření spočívající v povinnosti uvedení poškozeného životního prostředí do původního stavu.¹⁵⁵ Tuto možnost vidím jako jednu z teoretických možností, nicméně považuji za vhodnější ukládání nápravných opatření příslušnými správními orgány na úseku ochrany životního prostředí s ohledem na jejich odbornou specializaci, větší praktické zkušenosti a místní znalost. S ohledem na veřejný zájem na rychlé a úplné nápravě ekologické újmy se obávám delší doby trvání trestního řízení kvůli složitosti vyšetřování a dokazování případů environmentální kriminality. Jiné vzájemné doplňkové provázání obou odpovědností by mohlo spočívat v propojení účinné lítosti s požadavky na nápravu ekologické újmy dle příslušných právních předpisů, kdy trestnost pachatele by zanikla provedením takových opatření.¹⁵⁶

Ekologickou újmu, která vznikla v důsledku trestné činnosti tedy nelze účinným způsobem napravit v rámci trestního řízení. Uplatněním trestní odpovědnosti není však dotčena možnost aplikace odpovědnosti za ekologickou újmu dle příslušných právních předpisů, tj. uložení preventivních a nápravných opatření.¹⁵⁷ Souběh uložení nápravného opatření i trestu je v souladu se zásadou *ne bis in idem*, neboť opatření k nápravě jsou nástroje primárně sloužící k obnově stavu životního prostředí (odstranění protiprávních stavů) a nelze je ztotožňovat se sankcemi, přestože ve vztahu k povinným subjektům mají podobné účinky. Na rozdíl od sankcí působí na stav životního prostředí přímo.¹⁵⁸ Možnost paralelního souběhu se taktéž opírá o výslovnou právní úpravu.¹⁵⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že deliktní odpovědnost má při ochraně životního prostředí pouze omezenou roli, pokud není provázána s odpovědností za ekologickou újmu. K zajištění

¹⁵⁴ Viz článek 6 Úmluvy.

¹⁵⁵ Výčet konkrétních sankcí byl ze směrnice vypuštěn na základě rozsudku ze dne 23. října 2007, *Komise v Rada*, C- 440/05, Sb. rozh. s. I-09097, který na základě principu subsidiarity vyloučil pravomoc EU zavádět konkrétní druh a výši sankcí.

¹⁵⁶ JANČÁŘOVÁ: *Odpovědnost v právu životního prostředí ...*, s. 307 – 308.

¹⁵⁷ Viz kapitola 4.

¹⁵⁸ BAHÝLOVÁ, Lenka. Nápravná opatření v právu životního prostředí. In David, Radovan (ed). *COFOLA 2010: the Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University, 2010, s. 963 – 964.

¹⁵⁹ Viz. § 29 zákona o životním prostředí, § 86 odst. 3 zákona o ochraně přírody, § 28 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

efektivní ochrany životního prostředí je důležité vzájemné paralelní působení obou typů odpovědností, neboť se vzájemně doplňují. V konkrétním případě bude ideálně probíhat trestní řízení a současně postup ukládání preventivních a nápravných opatření dle příslušných právních předpisů. Pro efektivní fungování tohoto systému je v praxi klíčová spolupráce orgánů činných v trestním řízení a příslušných správních orgánů na úseku ochrany životního prostředí. Příslušné správní orgány v rámci dozoru kontrolují dodržování právních povinností na místě a tudíž zpravidla jako první odhalí protiprávní jednání a jeho následky. V těchto případech příslušný orgán musí zhodnotit, zda jím zjištěné skutečnosti nenasvědčují spáchání trestného činu a tyto skutečnosti oznámit orgánům činným v trestním řízení (§ 8 odst. 1 trestního řádu). Orgány činné v trestním řízení ve věci provedou všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, na jejich základě případně zahájí trestní stíhání a budou činit další příslušné kroky v trestním řízení. Intenzivní spolupráce orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů na úseku ochrany životního prostředí je klíčová nejen při odhalování environmentální kriminality, ale i při dalším vyšetřování, neboť správní orgány disponují odbornými mimoprávními znalostmi, znalostí místních poměrů a dalšími informacemi důležitými pro trestní řízení.¹⁶⁰ Příslušný správní orgán je zároveň vedle vyhodnocení protiprávního jednání povinen okamžitě reagovat na následek protiprávního jednání v podobě vzniku ekologické újmy a postupovat dle příslušných právních předpisů k rychlé a úplné nápravě.

¹⁶⁰ Viz kapitola 3.5.

6 Analýza praktického případu

Tato kapitola je zaměřena na analýzu skutečného případu znečištění životního prostředí, který byl prošetřen veřejným ochráncem práv.¹⁶¹ Podklady k tomuto případu jsem získala v rámci odborné praxe, kterou jsem absolvovala v Kanceláři veřejného ochránce práv na oddělení stavebního řádu a životního prostředí. Analýza případu demonstruje aplikaci ekologicko-právní odpovědnosti v praxi a vzájemné prolínání jednotlivých typů odpovědností. Příklad je zajímavý také tím, že bylo poukazováno na možnou aplikaci zákona o ekologické újmě.

Podnětem na veřejného ochránce se obrátil stěžovatel ve věci poškození vegetace na své zahradě, která se nacházela 500 metrů od průmyslového provozu společnosti na výrobu frit, smaltů, glazur, elektrostatických prášků a keramických pojiv. Dle stěžovatele poškození vznikalo v důsledku znečišťování ovzduší tímto provozem. Stěžovatel se ve své věci obracel na Českou inspekci životního prostředí (dále jen „ČIŽP“), příslušnou Krajskou hygienickou stanici (dále jen „KHS“), a příslušný Městský úřad (dále jen „MěÚ“). MěÚ zajistil laboratorní šetření vzorků stěžovatelových dřevin Výzkumným ústavem lesního hospodářství a myslivosti. Šetření prokázalo výskyt toxické koncentrace zátěžových prvků (fluoru a nadlimitních hodnot síry a chloridů), jejichž zdrojem je průmyslový nebo chemický provoz nacházející se proti směru větru, kterým byly do poškozené lokality zjištěné prvky transportovány, nicméně nelze určit, zda původcem je společnost.

Ve věci stěžovatele bylo zahájeno šetření, jehož předmětem bylo zhodnocení postupu správních orgánů. Správní orgány měly postupovat především dle zvláštních právních předpisů na úseku ochrany životního prostředí, které stanoví pravomoci a možnosti jejich postupu v případě poškozování životního prostředí. Ve věci stěžovatele mělo docházet k znečištění ovzduší, jehož důsledkem bylo poškození vegetace (rostlin, zj. dřevin), kontaminace půdy, případně i ohrožení veřejného zdraví.

Společnost provozuje průmyslovou činnost na základě integrovaného povolení¹⁶², kterým byly stanoveny i emisní limity pro znečišťující látky. Stěžejní postavení na úseku integrované prevence a ochrany ovzduší má ČIŽP. Dle zákona o integrované prevenci ČIŽP kontroluje plnění povinností stanovených integrovaným povolením a má oprávnění omezit či zastavit provoz zařízení v případě závažného poškození životního prostředí nebo značné materiální škody (§ 34). Dle zákona o ochraně ovzduší pak ČIŽP provádí měření emisí za účelem ověření plnění emisních limitů a zjištění úrovně znečištění, ukládá opatření ke zjednáání nápravy a rozhoduje

¹⁶¹ Příklad byl veden pod sp. zn. 2864/2011/VOP/JBE.

¹⁶² Kategorie dle přílohy č. 1 zákona č. 76/2002 Sb.: 3.3. Zařízení na výrobu skla, včetně skleněných vláken, o kapacitě tavení větší než 20 t denně.

o zastavení provozu stacionárního zdroje (§ 6 odst. 6, § 22). ČIŽP ve svém stanovisku uvedla, že provoz společnosti průběžně sleduje, opakovaně prováděla kontrolní šetření, z nichž vyplynulo, že společnost neporušuje zákon o ochraně ovzduší ani podmínky k ochraně ovzduší v integrovaném povolení. Kontrolní měření emisí potvrdilo dodržování emisních limitů pro znečišťující látky, včetně HF a HCl. Z rozptylové studie vyplývá, že imisní koncentrace nebudou překračovány za předpokladu bezporuchového provozu všech odlučovacích zařízení a dodržování podmínek provozu uvedených v provozním řádu, inspekce v rámci šetření porušení podmínek provozu nezjistila. Dále ČIŽP sdělila, že společnost má povinnost emise HF snižovat, přičemž tuto povinnost společnost plní prováděním plánovaných opatření ke snižování emisí spočívajících v průběžné instalaci nových zachytných zařízení.

Poškození dřevin spadá do působnosti zákona o ochraně přírody. ČIŽP dle § 80 dozoruje nad dodržováním právních předpisů v této oblasti, zjišťuje a eviduje případy ohrožení a poškození přírody a krajiny, jejich příčiny a odpovědné osoby, ukládá opatření dle § 66, rozhoduje o podmínkách a možnostech uvedení do původního stavu dle § 86 odst. 1, dále ukládá povinnost provést přiměřená náhradní opatření dle § 86 odst. 2. V případech hrozící škody může nařídit omezení, případně zastavení škodlivé činnosti až do odstranění jejich nedostatků a příčin. ČIŽP v minulosti zahájila správní řízení se společností ve věci uložení pokuty za poškození dřevin rostoucích mimo les. ČIŽP prováděla rozборы vzorků dřevin, které prokazovaly zvýšené množství fluoridů, nicméně jejich koncentrace se vzdáleností od průmyslového provozu společnosti neklesala. ČIŽP konstatovala, že k poškození dřevin dochází v okolí provozu mimo jiné vlivem úniku sloučenin fluoru během provozní činnosti společnosti, které však pravděpodobně nejsou jedinou příčinou a nelze prokázat, že pouze emise sloučenin fluoru jsou samy o sobě příčinou poškození. Dále uvedla, že okolnosti, za kterých dochází k poškození dřevin plynnými emisemi fluoru, lze tedy považovat za vyšší moc, kterou v současné době nelze s výjimkou zastavení výroby žádným způsobem ovlivnit. Řízení bylo následně zastaveno.

V důsledku znečištění ovzduší průmyslovým provozem, může docházet k sekundární kontaminaci půdy. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu v § 8 stanoví, že při průmyslové činnosti jsou osoby povinny se řídit zásadami ochrany zemědělského půdního fondu, tj. mimo jiné učinit opatření k zabránění úniku plyných látek poškozující zemědělský půdní fond a jeho vegetační kryt. Kontrolu nad dodržováním těchto povinností provádí orgány ochrany zemědělského půdního fondu (obecní úřady s rozšířenou působností, dále jen „orgány ochrany ZPF“), které mohou také ukládat opatření k odstranění zjištěných závad (§ 3 odst. 3). V rámci šetření bylo zjištěno, že MěÚ jako orgán ochrany ZPF neprovedl analýzu půdy. Konstatoval, že kontaminace půdy je zjevná a nelze zjistit do jaké míry má kontaminace přímý vztah k provozu

společnosti a provedení analýzy by nemělo smysl. S tímto názorem nelze souhlasit, neboť teprve analýza může určit konkrétní stupeň kontaminace půdy, ze kterého je možné vyvodit další závěry. V případě sekundární kontaminace půdy se HF přeměňuje na fluoridy, které jsou pro člověka výrazně toxičtější, proto by bylo vhodné posoudit, zda okolí provozu včetně půdy a pěstovaného ovoce a zeleniny není zdrojem ohrožení veřejného zdraví. Kompetence na úseku ochrany veřejného zdraví mají KHS, které vykonávají státní zdravotní dozor nad dodržováním zákazů a plněním dalších povinností v oblasti ochrany veřejného zdraví a dle zákona o integrované prevenci mohou omezit nebo zastavit provoz zařízení. Příslušná KHS sdělila, že neshledala předpoklad vážného ohrožení zdraví, neboť emisní limity jsou společností dodržovány a zvýšení množství fluoridů nelze jednoznačně spojovat s činností společnosti. Dále uvedla, že pokud by získala další informace od orgánu ochrany ZPF záležitostí by se dále zabývala. Spolupráce KHS a orgánu ochrany ZPF se jeví v dané situaci jako vhodná. V rámci osobního jednání se zástupci příslušných správních orgánů bylo dohodnuto provedení analýzy půdy MěÚ a navazující hodnocení vlivu kontaminace půdy na lidské zdraví KHS.

V rámci místního šetření z osobního setkání s občany vyšlo najevo podezření, že společnost na noc vypíná filtračních zařízení, což je důvodem zvýšené koncentrace znečišťujících látek v ovzduší. Z jednání s ČIŽP vyplynulo, že společnost nemá kontinuální záznamové zařízení o provozu filtru. Úmyslné vypínání filtračních zařízení by představovalo závažné porušení právních povinností, které by zakládalo delikttní odpovědnost společnosti. Není vyloučeno, že by se mohlo jednat o trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí dle § 293 v případě, že by ekologická újma dosáhla požadovaného stupně závažnosti. V případě zjištění skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu v rámci kontrolních šetření povinností vyplývajících ze zákona o integrované prevenci a zákona o ochraně ovzduší by byla ČIŽP samozřejmě povinna toto oznámit příslušným orgánům činným v trestním řízení. Nicméně se domnívám, že prokázání úmyslného jednání a příčinné souvislosti mezi jednáním a poškozením životního prostředí by bylo velmi obtížné. V rámci osobního jednání byla možnost kontinuálního kontrolování dodržování emisních limitů projednána s ČIŽP, která uvedla, že by k zakotvení takové podmínky do integrovaného povolení mohla dát podnět příslušnému krajskému úřadu.

Všechny dotčené orgány se shodly, že provoz společnosti na poškození vegetace na zahradě stěžovatele určitý vliv má a to přes to, že společnost dodržuje závazné podmínky provozu stanovené v integrovaném povolení a provádí činnost směřující ke snížení emisí. Krajiním řešením, které přichází v úvahu je zastavení provozu. Dotčené orgány však zastávají názor, že nelze prokázat jasnou příčinnou souvislost mezi provozem společnosti a znečištěním. Bylo poukázáno na to, že záležitost znečištění je dlouhodobým problémem a provoz společnosti

není jediným zdrojem znečištění ovzduší v okolí a kontaminace půdy na daném území je dlouhodobá, neboť průmyslové zóny zde existují řadu let. Z právní analýzy vyplývá, že právní řád nabízí příslušným správním orgánům řadu možností postupu. V našem případě je však překážkou jejich využití skutečnost, že společnost neporušuje platné integrované povolení a skutečnost, že nelze prokázat příčinnou souvislost. Veřejný ochránce konstatoval, že není v jeho možnostech určit, zda je dána příčinná souvislost a zda se na poškození vegetace nepodílí i další faktory. Tuto otázku musí posoudit na základě vyhodnocení všech podkladů správní orgány či soud, nicméně z podkladů, které má k dispozici se mu jeví příčinná souvislost odvoditelná.

V rámci šetření proto bylo poukazováno na právní prostředky, které jsou využitelné i v případě, kdy provozovatel neporušuje právní předpisy, ale přesto k poškození životního prostředí dochází. Takovou možnost představuje zákon o ekologické újmě, neboť společnost provozuje činnost uvedenou v příloze č. 1 zákona.¹⁶³ ČIŽP by měla zvážit možnost uplatnění nápravných opatření vůči provozovateli dle tohoto zákona v případě, kdy by byla mezi ekologickou újmu a provozní činností příčinná souvislost. V daném případě by zjištěná sekundární kontaminace půdy mohla spadat pod pojem ekologické újmy dle tohoto zákona (§ 2 písm. a) bod 3), kterou by ČIŽP prokazovala dle § 11 analýzou rizik a stanoviskem KHS.¹⁶⁴ Dle ČIŽP objektivní závěry jejího šetření nevedou k důvodnému podezření, že by se jednalo o ekologickou újmu a zároveň nelze dovodit příčinnou souvislost mezi činností společnosti a zjištěnými následky¹⁶⁵. Zároveň ČIŽP sdělila, že Ministerstvo životního prostředí nevyčlenilo ze Státního fondu životního prostředí prostředky a tudíž není jasné, kdo by zaplatil nápravná opatření, neboť společnost nejednala protiprávně a v případě uplatnění liberačního důvodu dle § 12 odst. 4 písm. a) by nesl náklady stát. Veřejný ochránce práv konstatoval, že skutečnosti dějící se uvnitř státní správy nemůžou jít k tíži osob stojících vně státní správy. Listina zakotvuje právo na příznivé životní prostředí každého a toto právo nemůže být omezeno nečinností příslušných orgánů tím, že nezajistí finanční prostředky pro případy, které sám zákonodárce v právní normě

¹⁶³ Konkrétně bod 1 přílohy – provozování zařízení podléhající vydání integrovanému povolení.

¹⁶⁴ Viz kapitola 4.4.1.

¹⁶⁵ Jako obecné vodítko ke zvážení příčinné souvislosti bylo při šetření případu poukázáno na rozsudek Soudního dvora C-378/08 ze dne 9. 3. 2010 ve věci *Raffinerie Mediterranee a další*. Soudní dvůr se zde zabýval směnicí 2004/35/ES a výkladem zásady znečišťovatel platí. Stanovil, že lze stanovit domněnku příčinné souvislosti mezi provozem a zjištěným znečištěním z důvodu, že se provoz nachází v blízkosti znečištěné oblasti. Dle zásady znečišťovatel platí, musí příslušný orgán takovou domněnku doložit věrohodnými důkazy (např. skutečnost, že se znečištění vyskytuje v blízkosti zařízení provozovatele či shodou mezi zjištěnými znečišťujícími látkami a prostředky používaných při provozu). Zákon o ekologické újmě neuvádí způsoby jakým se má příčinná souvislost prokazovat, a tudíž bude záležet na uvážení příslušného správního orgánu. Výše uvedený výklad může sloužit jako vodítko v úvaze správního orgánu. Nicméně prokazování ekologické újmy způsobené konkrétním provozovatelem zdroje znečištění ovzduší může být obtížné z důvodu možného výskytu dalších ovlivňujících faktorů a dlouhého časového procesu vzniku ekologické újmy.

předvídá, čímž vzbuzuje legitimní očekávání adresátů právní normy, že tato platná a účinná norma bude uplatňována v praxi.

V rámci šetření byly v postupu příslušných správních orgánů zjištěny výše uvedené nedostatky a příslušné správní orgány byly vyzvány, aby se k těmto zjištěním vyjádřily a informovaly o provedených opatřeních k nápravě. MěÚ následně sdělil, že provedl analýzu půdních vzorků a výsledek této analýzy zhodnotila KHS, která došla k závěru, že zjištěný obsah fluoridů v odebraných vzorcích nesvědčí o zvýšené kontaminaci půdy v lokalitě a nepředstavuje zdravotní riziko. ČIŽP sdělila, že provedla celkovou kontrolu provozu a vedení společnosti se zavázala k zprovoznění systému nepřetržitého monitorování chodu filtračních zařízení. Tato provedená opatření byla shledána jako dostačující a šetření v tomto případě bylo uzavřeno. Je nutné dodat, že vedle této veřejnoprávní roviny případu existuje i soukromoprávní možnost ochrany stěžovatele a to podání žaloby na náhradu škody.¹⁶⁶

Závěrem lze shrnout, že případ nemá jednoznačné, rychlé řešení a dle mého názoru dokazuje složitost problematiky odpovědnosti v právu životního prostředí. Dokládá především obtížnost prokázání příčinné souvislosti mezi ekologickou újmou a jednáním údajného původce, která je v případech znečištění ovzduší zvláště obtížná.

¹⁶⁶ Viz § 2925 škoda způsobená provozem zvláště nebezpečným.

7 Závěr

Předmětem diplomové práce byla trestní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí a odpovědnost za ekologickou újmu. Prvním cílem práce bylo zhodnocení, zda tyto odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí plní svoji funkci a představují účinný nástroj ochrany životního prostředí. Druhým cílem pak bylo zhodnocení možnosti a účelnosti vzájemných vztahů mezi těmito odpovědnostmi v případech poškození životního prostředí. Analýzou právní úpravy obou odpovědností a jejich fungování v praxi jsem dospěla k následujícím závěrům.

Trestní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí je z teoretického hlediska důležitou součástí systému ekologicko-právní odpovědnosti, v němž plní represivní a preventivní funkci. Tomu odpovídá i její právní zakotvení v trestním zákoníku v samostatné hlavě VIII, které odpovídá mezinárodním a unijním požadavkům. Nicméně z praktického hlediska je význam trestněprávní ochrany marginální a za současného stavu neplní své funkce dostatečně. Zásadní nedostatky vykazuje aplikační praxe, neboť z analýzy statistických dat vyplynulo, že trestné činy proti životnímu prostředí jsou v praxi odhalovány, vyšetřovány a trestány velmi vzácně. Problémy aplikační praxe mají několik příčin. Environmentální kriminalita je jednak poznamenána řadou specifíků – značná latentnost, vzájemný souběh více příčin, absence morálního odsouzení, které komplikují její odhalování a vyšetřování. Druhý zdroj příčin pak může spočívat v nevhodném systémovém řešení kriminality. Nezbytným předpokladem efektivního fungování trestněprávní ochrany je specializace a odbornost orgánů činných v trestním řízení a intenzivní spolupráce se správními orgány na úseku ochrany životního prostředí, které disponují odbornou znalostí a skutečnostmi důležitými pro trestní stíhání. Nicméně lze mít za to, že překlenutím, těchto problémů nabízí trestní odpovědnost potenciál k efektivní ochraně životního prostředí.

Odpovědnost za ekologickou újmu je upravena více právními předpisy. Problematiku upravují komplexním způsobem dva průřezové právní předpisy, zákon o životním prostředí a zákon o ekologické újmě. Náprava ekologické újmy dle těchto právních předpisů není v praxi téměř využívána. Zákon o životním prostředí je právní normou rámcového charakteru, která odpovědnost za ekologickou újmu upravuje velice stručným a obecným způsobem bez bližších procesních a kompetenčních pravidel. Náprava ekologické újmy dle tohoto zákona není vyloučena, což dokládá i judikatura. I přesto praktické použití zákona bude spíše výjimečné a doplňkové ve vztahu k jednotlivým složkovým předpisům. Nicméně lze konstatovat, že má v systému odpovědnosti za ekologickou újmu své místo, neboť obecným způsobem vymezuje pojem ekologické újmy a základní zásady její nápravy. Zákon o ekologické újmě transponoval do českého právního řádu směrnici č. 2004/35/ES a zavedl právní režim objektivní odpovědnosti

provozovatelů zejména vymezených rizikových činností vykonávaných i po právu. Bohužel tento zákon nebyl za celou dobu své účinnosti ani jednou použit v praxi. Je zřejmé, že za současného stavu není účinným nástrojem ochrany životního prostředí, který by plnil svoji funkci. Důvodem jeho nevyužívání může být jeho nevhodné systémové začlenění a jeho komplikovaná konstrukce. Zákon by se měl aplikovat přednostně před složkovými předpisy a zákonem o životním prostředí, pokud ekologická újma spadá do jeho působnosti. Příslušné správní orgány tedy musí nejdříve vyhodnotit ekologickou újmu, přičemž ekologická újma je vymezena v zákoně poměrně složitým způsobem. Toto může vést k nechotě a demotivaci správních orgánů využívat namísto osvědčených dosavadních právních režimů složkových předpisů nový právní režim, jehož použití může být spojeno s výkladovými a aplikačními nejasnostmi. Je nutno podotknout, že pozitivní vývoj lze předpokládat pouze u veřejně podporované právní úpravy. Úspěšnost aplikace zákona byla dle mého názoru od samého počátku silně ovlivněna dosavadním právním systémem odpovědnosti za ekologickou újmu založeným na jednotlivých složkových předpisech. Lze se domnívat, že účel transpozice by byl úspěšnější, pokud by požadavky směrnice byly včleněny do tohoto systému. Vzhledem k mizivé aplikaci zákona je jeho budoucí vývoj a význam při ochraně životního prostředí nejistý. Náprava ekologické újmy je v naprosté většině případů řešena v režimu jednotlivých složkových předpisů, které preventivní a nápravná opatření upravují různorodým způsobem. Lze konstatovat, že tento nesourodý systém je v praxi účinný a plní na úseku odpovědnosti za ekologickou újmu svoji funkci. Jistě by bylo vhodné se zaměřit na další vývoj a zkvalitnění právní úpravy s cílem zvyšovat její účinnost. Tyto záměry by měly směřovat k podrobnějšímu rozpracování podmínek hodnocení a ukládání nápravných opatření a tímto různorodý systém určitým způsobem harmonizovat. Dalo by se uvažovat i nad zavedením některých prvků zákona o ekologické újmě do složkových předpisů, například zavedení odpovědnosti za činnosti vykonávané i po právu a zavedení prvku účasti veřejnosti s cílem více podporovat znečišťovatele k přijímání preventivních opatření, vývoji a používání technologií s menšími negativními dopady na životní prostředí.

Při analýze vzájemných vztahů mezi trestní odpovědností a odpovědností za ekologickou újmu jsem dospěla k závěru, že obě odpovědnosti nelze vnímat jako dva oddělené nástroje ochrany životního prostředí. K zajištění efektivní ochrany životního prostředí je důležité jejich vzájemné paralelní působení. V důsledku environmentální kriminality dochází zpravidla k ekologické újmě, tímto se dostává trestní odpovědnost do vztahu k odpovědnosti za ekologickou újmu. Trestní odpovědnost plní na úseku ochrany životního prostředí primárně represivní a preventivní funkci. Odčinění ztrát na životním prostředí je proto v rámci trestního řízení velice omezené, pouze škoda na životním prostředí může být nahrazena v rámci adhezního

řízení a určitý okrajový význam může mít institut účinné lítosti. Nicméně účinná náprava ekologické újmy v rámci trestního řízení není za současného stavu možná. Z tohoto důvodu je žádoucí, aby paralelně s trestní odpovědností probíhala náprava ekologické újmy dle příslušných právních předpisů. Uplatněním trestní odpovědnosti není dotčena odpovědnost za ekologickou újmu a to s ohledem na povahu nápravných opatření, které slouží primárně k obnově stavu životního prostředí nikoliv k sankcionování. Trestní odpovědnost by sama o sobě nezajistila úplnou ochranu životního prostředí bez provázání s odpovědností za ekologickou újmu. Pro efektivní fungování těchto vzájemných vztahů mezi oběma odpovědnostmi je pak klíčová spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a správními orgány na úseku ochrany životního prostředí. Při překlenutí výše uvedených problémů obou odpovědností, lze mít za to, že budou představovat efektivně fungující systém, který ideálním způsobem zabezpečí ochranu životního prostředí.

V samotném závěru chci říct, že ekologicko-právní odpovědnost je velice složitá problematika, která je svázána s mnohými specifiky, která vyplývají ze samotné podstaty životního prostředí. Ekologicko-právní odpovědnost je třeba vnímat jako logicky vzájemně propojený systém, ve kterém dochází k vzájemnému prolínání jednotlivých odpovědností. Tomu odpovídají i skutečné praktické situace, které je třeba vnímat v širokých vzájemných souvislostech. Z analýzy praktického příkladu vyplývá, že v praxi se jedná o velice složité případy, které často nemají jednoznačné a rychlé řešení.

8 Seznam použitých zdrojů

8.1 Odborné knižní publikace

- DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol., *Právo životního prostředí*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 629 s.
- DAMOHOŘSKÝ, Milan. Ekologicko-právní odpovědnost. In Kolektiv autorů. *Ekologická újma a právní odpovědnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 5 – 8.
- DAMOHOŘSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1999, 212 s.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s.
- HUMLÍČKOVÁ, Petra. Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí. In: *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí*. Praha: Karolinum, 2012, s. 57 – 232.
- CHMELÍK, Jan a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*. Praha: Linde, 2005, 215 s.
- JANČÁROVÁ, Ilona. Odpovědnost za způsobenou ekologickou újmu. In Kolektiv autorů. *Ekologická újma a právní odpovědnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 13 - 21.
- JANČÁŘOVÁ, I. *Ekologická politika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 207 s.
- JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 345 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, 976 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, 1280 s.
- JELÍNEK, Jiří, HERCZEG, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013, 256 s.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Linde: Praha, 2007, 270 s.
- KRÄMER, Ludwig. *EU Environmental Law*. 7th edition. London: Sweet & Maxwell, 2011, 566 s.
- MIZEROVÁ, Markéta, Criminal liability of legal persons in relation to environmental protection. In DAMOHOŘSKÝ, M., STEJSKAL, V. (eds). *Czech and European Environmental Law: a collective monograph*. Prague: The Czech Society for Environmental Law, 2011, s. 71 – 79.
- PEKÁREK, Milan a kol., *Právo životního prostředí, 1. díl*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 283 s.
- PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 436 s.
- PÚRY, František. In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2932 – 3038 (Hlava VIII Trestné činy proti životnímu prostředí).

SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, 464 s.

STEJSKAL, Vojtěch, VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a její nápravě s komentářem*. Praha: Leges, 2009, 333 s.

STEJSKAL, Vojtěch. *Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí (monografie)*. Praha: UK v Praze Právnická fakulta, ediční středisko Nakladatelství Vodnář, 2002, 170 s.

STEJSKAL, Vojtěch. Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. In: *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí*. Praha: Karolinum, 2012, s. 45 – 56.

ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí. I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkolová-IFEC, 2004, 193 s.

8.2 Články z odborných periodik a příspěvky z konferenčních sborníků

BAHÝŤOVÁ, Lenka. MEAs a trestněprávní ochrana životního prostředí v ČR (vybrané aspekty). *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 11, s. 5 – 13.

BAHÝŤOVÁ, Lenka. Nápravná opatření v právu životního prostředí. In David, Radovan (ed). *COFOLA 2010: the Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University, 2010, s. 963 – 986.

BĚLOHRADOVÁ, Jitka. Poznámky k účasti veřejnosti v sankčních řízeních týkajících se životního prostředí. In JANČÁROVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds). *Odpovědnost v právu životního prostředí: Sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 115 – 119.

CLIFFORD, Mary, EDWARDS, Terry. D. Defining „Environmental Crime“. In CLIFFORD, Mary (ed.). *Environmental Crime. Enforcement, Policy and Social Responsibility*. Gaithersburg, Maryland: Aspen Publishers, 1998, pp. 5 – 30.

DIENSTBIER, Filip. Nástroje ochrany životního prostředí a jejich právní úprava. In DIENSTBIER, Filip (ed). *Nástroje ochrany životního prostředí – role práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 9 – 12.

FAURE, M. G. „Effective, proportional and dissuasive penalties in the implementation of the Environmental Crime and Ship source Pollution Directives: Questions and Challenges“. *European Energy and Environmental Law Review*, 2010, issue 6, vol. 19, pp. 256 – 278.

HANÁK, Jakub. Ochrana životního prostředí v trestním zákoníku – několik poznámek. *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 11, s. 13 – 17.

JANČÁROVÁ, Ilona. Odpovědnost za způsobenou ekologickou újmu. In Kolektiv autorů. *Ekologická újma a právní odpovědnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 13 - 21.

JANČÁROVÁ, Ilona. Opatření k nápravě v právu životního prostředí. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 16. s. 575 – 580.

JARMIČ, Libor. Trestní právo a ochrana životního prostředí. *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 9, s. 269 – 275.

MEZŘICKÝ, Václav. Vznik procesu globalizace a jeho hlavní aktéři: In MEZŘICKÝ, Václav (ed). *Globalizace*. Praha: Portál, 2003, s. 9 – 28.

PETRŽÍLEK, Petr, TYLOVÁ, Eva, VÍCHA, Ondřej, HÁJEK, Tomáš. Škody na životním prostředí - řešení, realita a perspektivy. *České právo životního prostředí*, 2002, č. 5, s. 8 – 29.

POKORNÁ, Lucie, ZICHA, Jiří. Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. *Trestněprávní revue*, 2012, roč. 11, č. 4. s. 79 – 85.

PRŮCHOVÁ, Ivana, BAHÝLOVÁ, Lenka. K prevenci vzniku environmentálních újem. In JANČÁROVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds). *Odpovědnost v právu životního prostředí: Sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 9 - 34.

RYBÁŘOVÁ, Lenka. K odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v Evropě. In DAVID, R., NECKÁŘ, J., SEHNÁLEK, D. (eds). *COFOLA 2009: the Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 62 – 79.

STEJSKAL, Vojtěch. Ke směrnici o právní odpovědnosti za prevenci škody na životním prostředí a její nápravě. *České právo životního prostředí*, 2004, č. 13, s. 9 – 18.

STEJSKAL, Vojtěch. Nástroje trestněprávní ochrany životního prostředí. In DIENSTBIER, Filip (ed). *Nástroje ochrany životního prostředí – role práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 169 – 178.

STEJSKAL, Vojtěch. Trestněprávní ochrana životního prostředí v evropském komunitárním právu pře cílem? *České právo životního prostředí*, 2008, č. 23, s. 50 – 55.

TICHÁ, Tereza. Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. *České právo životního prostředí*, 2005, č. 16, s. 9 – 17.

VANÍČEK, David, RADA, Tomáš. Trestněprávní ochrana životního prostředí a trestní odpovědnost právnických osob. *Trestní právo*, 2007, roč. 12, č. 5. s. 5 – 14.

VANTUCH, Pavel. Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. *Trestní právo*, 2012, roč. 16, č. 1. s. 4 – 16.

VÍCHA, Ondřej. Informace o transpozici směrnice 200/35/ES o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí. *České právo životního prostředí*, 2007, č. 19, s. 21 – 37.

VÍCHA, Ondřej. K právním aspektům hodnocení rizik ekologické újmy. In JANČÁROVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds). *Odpovědnost v právu životního prostředí: Sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 84 - 96.

8.3 Soudní judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2001, sp. zn. 25 Cdo 62/2000.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2005, sp. zn. 25 Cdo 1016/2004.

Rozsudek soudního dvora ze dne 13. září 2005, *Komise v Rada*, C-176/03, Sb. rozh. s. I-7879.

Rozsudek soudního dvora ze dne 23. října 2007, *Komise v Rada*, C-440/05, Sb. rozh. s. I-09097.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2239/07.

Rozsudek soudního dvora ze dne 3. března 2010, *Raffinerie Mediterranee a další*, C-378/08, Sb. rozh. s. I-01919.

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 24. května. 2011, sp. zn. 30 A 60/2010.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 59/14.

8.4 Právní předpisy a související dokumenty

Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené aktivitami nebezpečnými pro životní prostředí, Lugano, 21. června 1993, European Treaty Series, No. 150.

Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí, Štrasburk, 4. listopadu 1998, European Treaty Series, No. 172.

Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní úpravě v záležitostech životního prostředí, publikována pod č. 124/2004 Sb. m. s.

Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii. Úř. věst. C 083, 30. března 2010, s. 1 – 388.

Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie. Úř. věst. C 083, 30. března 2010, s. 1 – 388.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35 ze dne 21. dubna 2004, o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí. Úř. věst. L 143, 30. dubna 2004, s. 357 – 375.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008. Úř. věst. L 328, 6. prosince 2008, s. 28 – 37.

Ústavní zákon č. 1/1993., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 62/1988 Sb., o geologických pracích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 477/2001 Sb., o obalech a o změně některých zákonů (zákon o obalech), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 120/2002 Sb., o podmínkách uvádění biocidních přípravků a účinných látek na trh a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 59/2006 Sb., o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami a chemickými přípravky a o změně zákona č. 425/1990 Sb., o okresních

úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a o její nápravě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 157/2009 Sb., o nakládání s těžebním odpadem a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 350/2011 Sb., o chemických látkách a chemických směsích a o změně některých zákonů (chemický zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 73/2012 Sb., látkách, které poškozují ozonovou vrstvu, a o fluorovaných skleníkových plynech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení vlády č. 295/2011 Sb., o způsobu hodnocení rizik ekologické újmy a bližších podmínkách finančního zajištění, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 17/2009 Sb., o zjišťování a nápravě ekologické újmy na půdě, ve znění pozdějších předpisů.

Metodický pokyn odboru environmentálních rizik a ekologických škod Ministerstva životního prostředí pro provádění základního hodnocení rizika ekologické újmy (Věstník MŽP č. 2/2012, s. 83 – 92).

Metodický pokyn odboru environmentálních rizik a ekologických škod Ministerstva životního prostředí pro provádění podrobného hodnocení rizika ekologické újmy (Věstník MŽP č. 5/2012, str. 1 – 9).

8.5 Internetové zdroje

BAHÝLOVÁ, Lenka. *Trestné činy proti životnímu prostředí v rozhodovací činnosti obecných soudů. Elektronická databáze empirických dat* [online]. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 3. ledna 2011. Dostupné na [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <http://law.muni.cz/dokumenty/10883>.

Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Statistické ročenky kriminality* [online]. justice.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>>.

Ministerstvo vnitra. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2011 – 2014* [online]. mvcr.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/soubor/koncepce-boje-proti-organizovanemu-zlocinu-na-obdobi-let-2011-2014-pdf.aspx>>.

Ministerstvo vnitra, *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013* [online]. mvcr.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-2013-pdf.aspx>>.

Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky. *Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra (2007)*[online]. databáze-strategie.cz,[cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://databaze-strategie.cz/cz/mv/strategie/aktualizovana-koncepce-boje-s-kriminalitou-pachanou-na-zivotnim-prostredi-v-pusobnosti-resortu-vnitra?typ=o>>.

Nejvyšší státní zastupitelství. *Zprávy o činnosti státního zastupitelství za uplynulé roky* [online].nsz.cz, [cit. 2. března 2015]. Dostupné na <<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti>>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou právní odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí v českém právním řádu. Konkrétně je zaměřena na trestněprávní odpovědnost a odpovědnost za ekologickou újmu. Prvním cílem práce je zhodnocení, zda tyto odpovědnosti plní na úseku ochrany životního prostředí svoji funkci a představují tak účinný nástroj ochrany. Druhým cílem je pak zhodnocení možnosti a účelnosti vzájemných vztahů mezi těmito odpovědnostmi při ochraně životního prostředí. K dosažení výše uvedených cílů byla provedena podrobná analýza právní úpravy obou typů odpovědností a analýza jejich fungování v praxi. Z výsledků těchto analýz vyplývá, že oba typy odpovědnosti v teoretické rovině tvoří vzájemně provázaný logický systém, který má velký potenciál přispět k efektivní ochraně životního prostředí. Zásadní nedostatky však byly zjištěny v rovině aplikační praxe. Možné příčiny problémů aplikační praxe jsou v práci identifikovány a jejich překlenutí je předpokladem, že systém obou odpovědností bude představovat účinný nástroj ochrany životního prostředí.

Klíčová slova:

Ochrana životního prostředí, ekologicko-právní odpovědnost, trestní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, trestné činy proti životnímu prostředí, odpovědnost za ekologickou újmu, ekologická újma

Abstract

This diploma deals with the issue of legal liability in the field of environmental protection in the Czech legal system. Specifically, it focuses on criminal liability and liability for environmental damage. The first aim of this study is to evaluate whether these liabilities to fulfil in field of environmental protection its function and thus represent an effective protection tool. The second aim is to evaluate the possibilities and efficiency of the internal relationships between these liabilities in protecting the environment. To achieve the above objectives a detailed analysis of the legislation of both types of liabilities and analysis of their functioning in practise was made. The results of these analyses indicate that both types of liabilities in the theory consist of interconnected logic system that has great potential to contribute to effective environmental protection. The fundamental shortcomings have been found in the plane of functioning in practise. Possible causes of problems of functioning in practise are identified and their overcoming is the assumption that the system of both liabilities will represent an effective tool of environmental protection.

Key words:

Environmental protection, environmental liability, criminal liability in the field of environment, crimes against the environment, liability for environmental damage, environmental damage